

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ І МУЗЕЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, МУЗЕЄЗНАВСТВА ТА ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВА

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему:

**«ПРОЕКТ МУЗЕЙНОЇ ВИСТАВКИ „РУХ ОПРИШКІВ ПІД ПРОВОДОМ
ОЛЕКСИ ДОВБУША”»**

Роботу виконала

студентка 4 курсу факультету
соціальних комунікацій і музейно-
туристичної діяльності
напряму підготовки 0201 "Культура"
спеціальності 027 "Музеєзнавство,
пам'ятокознавство"

Мотуз Алевтина Анатоліївна

Науковий керівник

професор, доктор історичних наук
Шандра Ірина Олександрівна

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ I. РОЗШИРЕНА ТЕМАТИЧНА СТРУКТУРА.....	4
1.1. Ідейний задум та насткізна проблематика.....	5
1.2. Архітектурно-художнє рішення	9
1.3. Збутова частина.....	14
РОЗДІЛ II. ЕКСКУРСІЙНА РОЗРОБКА.....	18
2.1. Методична екскурсія.....	18
2.2. Авторська розробка.....	19
2.2.1. Перелік екскурсійних тем.....	21
2.2.2. Перелік лекційних тем.....	37
ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	47
ДОДАТКИ	52
Історична довідка	54
Соціологічне дослідження	69

ВСТУП

Актуальність дослідження. Зараз, коли Україна постала і розвивається як незалежна держава, існує потреба глибокого осмислення її складної, суперечливої, і, той же час героїчної минувшини. Чи не найважливішим проявом погляду щодо історичного минулого української нації, є історична пам'ять, що покликана зберігати в свідомості народу інформацію про минулі часи, особливо ті, що стосуються боротьби кращих представників нації за свої права, за свободу, як кожної людини так і народу в цілому.

Однією із важливих сторінок боротьби української нації за національні та соціальні права є опришківський рух, що відбувався на Прикарпатті в другій половині XVII століття і продовжувався впродовж XVIII століття. Опришківський рух це дійсно унікальне явище в історії українців, насамперед селянства. Впродовж тривалого часу, боротьба опришків проти соціального і національного поневолення знаходила своє вираження в народній пам'яті. Скільки було складено пісень, легенд, переказів про опришківські виступи, але чи найбільше в народному фольклорі відображена постать самого Олекси Довбуша – найбільш яскравого представника опришківства. Місця пов'язані з опришківством, Довбушем, для багатьох поколінь українців стали майже святими. Численні туристи прагнуть відвідати музей Олекси Довбуша на його батьківщині в селищі Печеніжин, що недалеко від Коломиї Івано-Франківської області, село Космач що на Косівщині, де загинув Олекса Довбуш, знамениту Черногору, скелі Довбуша та інші місця. Тому музейна виставка «Рух опришків під проводом Олекси Довбуша» буде важливим внеском для музейної справи, викличе неабияке зацікавлення громади міста та інших територій України, матиме економічно виправданий результат при проведенні музейної виставки та екскурсій».

Щодо українських істориків, то в ній чи іншій мірі, ми знаходимо окремі фрагментарні думки в працях М.Грушевського, В.Антоновича, М.Крип'якевича, Д.Дорошенка, Н.Полонської-Василенко та інших, але

найбільший внесок в історичну опришкіану вніс відомий сучасний український історик В.Грабовецький який, всебічно з використанням великого масиву архівного матеріалу, спів ставляючи цей матеріал з народним фольклором, крок за кроком практично розставив всі акценти щодо історії опришківського руху. І по сьогодні немає жодного історика який би міг наблизитися до В.Грабовецького в масштабах і якості вивчення опришківства.

Тема осмислення опришківського руху на нашу думку невичерпна. На порозі ХХІ ст. з'являються все нові факти, які дають можливість продовжити вивчення проблеми опришківства виходячи із потреб сьогоднішнього дня. Проблема дослідження опришківства стосується різних аспектів, історичного, аграрно-селянського, національно-визвольного, краєзнавчо-регіонального, фольклорно-аналогічного, і навіть вона стосується історичного ракурсу складних українсько-польських ресурсів, а також питання взаємозв'язку опришківського руху і таких явищ українсько-визвольної боротьби як козацтво, гайдамаччина і зокрема Коліївщина. Ці та інші питання, в тій чи іншій мірі, потребують подальшого наукового пізнання.

Об'єктом курсового проекту є процес створення експозиційного проекту на тему «Рух опришків під проводом Олекси Довбуша»

Предмет дослідження – розробка експозиції про розвиток опришківського повстанського руху, як значущої частини української історії, висвітлення його у музейному просторі України.

Метою даної роботи є на підставі історичного аналізу опришківського руху в історії України, визначення його ролі та значення у вітчизняній історії, створити проект музейної виставки «Рух опришків під проводом Олекси Довбуша», який би відповідав сучасним тенденціям музейного проектування.

Завдання:

- Виділити ідейний задум та наскрізну проблематику музейної виставки «Рух опришків під проводом Олекси Довбуша».
- Проаналізувати архітектурно-художнє рішення музейної виставки «Рух опришків під проводом Олекси Довбуша».

- Розробити збутову частину музейної виставки «Рух опришків під проводом Олекси Довбуша».
- Створити методичну екскурсію музейної виставки «Рух опришків під проводом Олекси Довбуша».
- Розробити експозиції про розвиток опришківського повстанського руху, як значущої частини української історії.

Ступінь наукової розробленості проблеми. Над темою «Рух опришків під проводом Олекси Довбуша» працювали такі дослідники, як Будівський П., Вдовиченко Л., Висіцька Т., Вегеш М., Гжицький В.З., Грабовецький В.В., Кукурак А., Муравський О.І., Нечиталюк М., Смоляський Г., Тищенко В., Хоткевич Г. та іню

Історичні джерела. «Народний герой Олекса Довбуш. Історичний нарис» (Львів, 1957); «Олекса Довбуш – легендарний герой українського народу» (Москва, 1959.); «Звенигород. Нариси з історії західноукраїнських міст і сіл» (Львів, 1959); «Як Довбуш карав панів. Оповідання та легенди» (Київ, 1960.); «Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI– XIX ст.» (Львів, 1966); «Селянське повстання на Прикарпатті під проводом Мухи 1490–1492 років» (Львів, 1979); «Гуцульщина XIII– XIX століть. Історичний нарис» (Львів, 1982); «Нариси історії Прикарпаття» (вийшло 6 томів, які розкривають історичні події в регіоні з найдавніших часів, – відповідно у 1992, 1993, 1993, 1994, 1994, 1995 рр.); «Олекса Довбуш 1700–1745» (Львів, 1994) тощо. Щодо переказів про опришків, то їх збереглося ще досить багато, серед таких переказів варто назвати деякі з них, а саме перекази: «Як Пиньтя передав свою силу Довбушеві», «Життя Олекси Довбуша», «Як Довбуш став опришком», «Як Довбуш набирал хлопців», «Іван Бойчук і Довбуш», «Довбуш н ярмарку», «Зустріч з Олексою Довбушем», «Олекса Довбуш та Іван Рахівський та Іван Бойко», «Напад Бойчука на Болехів», Опришок Пилип, Михайло Романюк, Про Янушека, та багато інших. Єдиний історичний документ щодо опришківства, це мемуари польського поета Франціська Карпінського, який народившись в 1741 році ледве не загинув від нападу

опришків, і лише милосердя Довбуша врятувало його від загибелі. Окремі документи були виявлені у рукописному відділі так званому осолінеуму, тепер це Львівська бібліотека НАН України, а також у Львівському історичному архіві. Серед цих документів привертають до себе увагу Гроцькі книги, які торкаються обстежень окремих замків фортець, які були важливою адміністративною ланкою в системі територіального управління тодішньої Польщі. В книгах зафіксовані факти нападів опришків на замки, фортеці та панські маєтки. У 1955 р. у Львівській науковій бібліотека було виявлено великий архів магнатів Яблоновських, там були виявлені цікаві матеріали про напади Довбуша, на маєтки князів Яблоновських, на Коломийському повіту. Досить цінні матеріали щодо опришківського руху можна знайти у фондах державного архіву Івано-Франківської області. На жаль, як стверджує В.Грабовецький, практично не збереглося документів Закарпатської і Чернівецької області. Цінні матеріали щодо постаті Олекси Довбуша є в фондах Коломийського музею, а також музею Олекси Довбуша в селищі Печеніжин, що недалеко від м. Коломиї. Про популярність розвідки Ю.Целевича «Про Олексу Довбуша та його попередників і наступників» може свідчити те, що в 1887 р. у другому томі «Pamiętniku Towarzystwa Tatrzańskiego»⁴ було опубліковано її переклад польською мовою істориком Б.Шопінським, а згодом видано окремою брошурою. Івано-Франківський період в науковій діяльності В.Грабовецький був не менш плідним, ніж львівський. Серед монографій і брошур вченого необхідно назвати: «Селянське повстання на Прикарпатті під проводом Мухи 1490-1492 років (1979), «Гуцульщина XIII - XIX століть. Історичний нарис» (1982), «Сходинки історії — у майбутнє» (1987), «Стежками Олекси Довбуша» (1988).

Історіографія. Грунтовний матеріал щодо постаті самого поводиря опришків міститься в історичному нарисі «Народний герой Олекса Довбуш», у якому на підставі широкого комплексу джерел віддворено постать цього неординарного літера українських повстанців [26]. Наслідком багаторічного вивчення В.Грабовецьким опришківського руху стала поява 1994 р. монографії

“Олекса Довбуш” [], у якій автор, аналізуючи історіографію питання, висловив ряд власних оцінок щодо творчого доробку Ю.Целевича; «Яків Головацький про опришків та їх найвидатнішого ватажка Олексу Довбуша» [21]; Данилюк А. «Довбушіана» Володимира Грабовецького» [22]; Кукурак А. «Олекса Довбуш – славний ватажок опришків» [30], Будівський П. О. «Фольклорний і літературний образ народного героя (Олекса Довбуш): проблема історичної та художньої правди» [7]; Шаменков, С. (2023). «Опришки-збійники доби Олекси Довбуша: зовнішній вигляд, одяг та зброя» [59]. Стаття присвячена дослідженню одягу та спорядження опришків-збійників доби Олекси Довбуша. Використовуючи широке коло писемних, зображувальних та матеріальних джерел, ми розглянули елементи одягу опришків, а на їх основі було створено графічні реконструкції збійника та ватажка опришків Олекси Довбуша.

Висвітлення даної теми у музейній діяльності. Виставка творів історико-літературно-мистецької спадщини про Олексу Довбуша з колекції доктора історичних наук, професора В.В.Грабовецького; Вшанування пам'яті Олекси Довбуша на Прикарпатті; Івано-Франківський державний історико-меморіальний музей Олекси Довбуша.

Особистий внесок автора полягає у тому, що обрана наукова проблема була творчо й цілісно інтерпретована музейними засобами і інтегрована в музейний простір України. Теоретичні та практичні результати цього дослідження можуть бути використані у розробці та проведенні виставок, екскурсій та інших музейних заходів, присвячених повстанському руху в Україні, видатним особистостям, прагненню українців до свободи та самовизначення.

РОЗДІЛ I

РОЗШИРЕНА ТЕМАТИЧНА СТРУКТУРА

1.1. Ідейний задум та наскрізна проблематика

Ідейний задум експозиційного проекту – за допомогою музейних засобів розкрити специфіку розвитку та становлення повстанського руху в Україні з другої половини XVII століття, і закінчуючи характеристикою опришківського руху кінця XVIII століття, його спадщину та відтворення її у музейних колекціях.

Наш підхід до створення музейної виставки базується на тому, що розробка експозиції музею відіграє істотну роль в культурному туризмі, так як містить важливі пам'ятками туристської дестинації. Економічна складова є досить вигідною, адже аначну кількість грошей туристи залишають при відвідуванні музеїв як оплату вхідних квитків та витрат на відвідування ресторанів та магазинів, розташованих на території музею [1, 4, 15]. Таким чином, туристи сильно впливають на місцеву економіку туристської дестинації.

Як відвідувачі можуть виступати особи, які зацікавлені в ознайомленні з експонатами з метою проведення дозвілля або як частини своєї поточної діяльності (мистецтвознавці). Відвідування музеїв може здійснюватися індивідуальним чи сімейним способом, а може бути частиною організованої діяльності окремих організацій (шкіл чи фірм). Другий тип попиту формують люди та організації, які користуються музеями («фахівці»-працівники, власники чи творці експонатів тощо). Сьогодні найбільше відвідувань музеїв посідає форму проведення дозвілля, тому величиною попиту із боку «фахівців» можна знехтувати [46].

Унікальність проекту характеризується тим, що ми поставили певні завдання:

1. Запрошення до форуму учасників конкурсу, експертів, партнерів. Ведеться онлайн реєстрацію учасників форуму.

2. Розробка програми форуму: визначення шорт-листа та тематики майстер-класів, проектування екскурсійної програми. Розробка сценарію урочистої церемонії нагородження переможців конкурсу.

3. Підготовка єдиної дизайн-концепції та друк поліграфічної продукції конкурсу: каталог, програма форуму, бейджі, дипломи учасників. Виготовлення тематичного оформлення майданчиків форуму для програми та для урочистої церемонії.

4. Проведення майстер-класів експертів, організація кава-брейків.

5. Фотозйомка, відеозйомка - пряма трансляція на каналі сайту.

6. Інформаційний супровід форуму, розміщення актуальної інформації на сайті конкурсу та в соціальних мережах, розсилання у ЗМІ, партнерам, учасникам.

У використанні технологій, спрямованих на підвищення інтересу до виставки, дуже важливим є:

– Цінова доступність квитків є найбільш актуальною для респондентів, для яких відвідування музеїв є сімейним заходом – що визначає доцільність розробки «сімейних абонементів», які передбачають гнучку систему знижок.

– Безкоштовні квитки до музею або квитки зі знижкою є найбільш ефективною формою залучення для респондентів, які воліють проводити вільний час у парках та зелених зонах. Таким чином, поширення акційних квитків у цих місцях може вплинути на відвідуваність. Отже, похід до музею в компанії є найбільш мотивуючим фактором для респондентів, які вважають за краще проводити дозвілля в мережі, а також для молодіжної аудиторії загалом. Для даних аудиторій доцільною є розробка сценаріїв відвідування музею «для компанії» та розміщення відповідної реклами на мережевих ресурсах.

– Кінопокази: демонстрація короткометражних фільмів

– Заходи для дітей: книжка-квест, що видається на вході до музею.

– Організація харчування: фірмові кондитерські вироби, присвячені тематиці музею.

- Продаж сувенірів: незвичайні сувеніри, пов'язані з тематикою музею
- Застосування інноваційних технологій – від технічного супроводу основних складових музейної діяльності (аудіогід) до активностей, не типових для музею (наприклад, таких як фестивалі та концерти).

Наскрізна проблематика полягає в тому, що недостатньо сильних партнерських проектів. Адже, музеї рідко вибудовують ефективні партнерства з представниками бізнесу, громадськими, недержавними інституціями, іншими організаціями у сфері культури, освіти. Можливість фінансового забезпечення стратегії, має бути закріплена документально (у вигляді цільової програми та дорожньої карти її реалізації), оскільки культура «належить до питань безпеки країни»; розробка механізмів залучення спонсорських коштів.

1.2. Розширена тематична структура

Ідейний задум музейного проекту «Рух опришків під проводом Олекси Довбуша» – за допомогою музейних засобів розкрити феномен «руху опришків» на території українських земель, передати специфіку духовного світу опришків, продемонструвати модель їх світу (поселення, вжиткові речі, побутова кераміка, зброя тощо), розкрити причини розвитку і зникнення опришківського руху..

Архітектурно-художнє рішення музейного проекту передбачає: Експозицію «Рух опришків під проводом Олекси Довбуша» буде побудовано у форматі виставки на базі музею. Для проведення заходу планується використати три зали, перший зал служитиме як сховище для творів видатних історичних творів з даної тематики, другий буде в якості галереї, у якій будуть представлені портрети Олекси Довбуша, а третя кімната буде показувати предмети тогочасного побуту музейними засобами. Екскурсовод буде одягнений в український костюм с Закарпатськими мотивами. Будівля в якій розташовується дана експозиція являє собою архітектурну споруду оснащену необхідними для демонстрації музейних експонатів обладнанням, зокрема присутня охоронна та протипожежна сигналізація, що забезпечують

збереження експонатів і уникнення їх пошкодження та пограбувань.

Музейне обладнання призначене для даної експозиції представляють собою банери, закриті вітрини, стенди.

Рішення щодо кольорів використане для створення повноти образу усієї експозиції. Стіни зали пофарбовані у білий колір, стеля — висока та також біла, підлога з дерева. Музейне обладнання виконано в гамі. Вітрини кожного розділу виконані в своєму кольорі. Таким чином, дана гама, складена з вищезазначених кольорів сприяє створенню атмосфери, що допомагає сприйняттю експозиції та естетичному задоволенню від неї.

У залі експозиції є штучне освітлення. Треба відати перевагу природньому освітленню, але без попадання прямих променів сонця. Світлове оснащення забезпечує сприйняття експонатів і не засвічує окремі предмети, щоб вони не забирали більше уваги.

До технічного оснащення входить наявність відео та аудіо апаратуру, наявний аудіо супровід, специфічний до його тематики.

Зал експозиції прямокутної форми поділяється за змістом на 3 блоки.

Кожний розділ по різному розкриває свою тему.

На вітринах та стендах музею глядач знайомиться з документами та науковими працями про опришківський рух на Прикарпатті, а також з художніми творами, присвяченими Олексі Довбушу. В експозиції виставлено пам'ятну бронзову медаль із барельєфним зображенням Олекси Довбуша.

Один із найцінніших експонатів – топір Олексі Довбуша. Цю реліквію понад два століття свято зберігали Космачани – нащадки свідків загибелі Олекси, а також цінний експонат – рукопис літературного сценарію Любомира Дмитрика та Віктора Іванова до кінофільму "Олекса Довбуш".

РОЗДІЛ II

ЕКСКУРСІЙНА РОЗРОБКА

2.1. Методична екскурсія (с. 8 МЕТОДИЧКИ)

«Рух опришків під проводом Олекси Довбуша»

Обрати з наведених:

Розділ тема, підтема	Перелік експонатів (оригіналів)	Текст (в тезисній формі)	Джерела надходжен ня та література	Методичні рекомендації (форми покази, обладнання, спецефект, музика тощо)
----------------------------	---------------------------------------	-----------------------------------	---	---

За місцем проведення: внутрішня;

За типом: тематична;

За цільовим призначенням: загальноосвітня,;

За жанром: екскурсія-лекція, екскурсія-консультація, екскурсія-демонстрація

<p>Експозиція «Рух опришків під проводом Олекси Довбуша»</p>	<p>портрети Олекси Довбуша, предмети тогочасного побуту, банери, закриті вітрини, стенди, документи та наукові праці про опришківський рух на Прикарпатті, художні твори, присвячені Олексі Довбушу, бронзова медаль із барельєфним зображенням Олекси Довбуша, рукопис літературного сценарію Любомира Дмитрика та Віктора Іванова до кінофільму "Олекса Довбуш".</p>			<p>Будівля в якій розташовується дана експозиція являє собою архітектурну споруду оснащену необхідними для демонстрації музейних експонатів обладнанням, зокрема присутня охоронна та протипожежна сигналізація, що забезпечують збереження експонатів і уникнення їх пошкодження та пограбувань. Стіни зали пофарбовані у білий колір, стеля — висока та також біла, підлога з дерева. Три зали, перший зал служитиме як сховище для творів видатних історичних творів з даної тематики, другий буде в якості галереї, у якій будуть представлені портрети Олекси Довбуша, а третя кімната буде показувати предмети тогочасного побуту музейними засобами</p>
--	--	--	--	--

2.2. Авторська розробка

Тур Стежками Олекси Довбуша

1 день

Верховина (Музей "Олекси Довбуша" та пішохідний маршрут Комори Довбуша)

2 день

Яремче (пішохідний маршрут стежка Довбуша)

Бубнище (Скелі Довбуша) (мал.2.1.)

Для того, щоб дізнатися максимально багато про повстанців та їх ватажка Олексу Довбуша, ми спочатку побуваємо в музеї.

Це найновіша установа у Верховині, яка містить атмосферу опришківського духу та велич магії (мал.2.2.).

У музеї Довбуша змонтовано великий екран. У репертуарі міні-кінотеатру фільми, зняті в Карпатах.

Музей можна вважати інтерактивним, тому що тут діти та дорослі можуть спробувати свої сили в "опришківських забавах" (складати руни, постріляти з гуцульського пістолета та ін.)

Після історичного екскурсу ми вирушимо до краю, де бував народний герой. І перша наша локація – Коміри Довбуша. Це глибока ущелина, де зимував Олекса Довбуш зі своїми повстанцями.

Йдеться про гору Довбушанка, на якій височіють дві скелі. Між ними є ущелина, де знаходиться таємнича кам'яна печера (мал. 2.3.).

Печера Довбуша розташована на вершині гори над Підзахаричами. Згідно з легендою у 1740-41 роках у ній ховався легендарний народний герой Олексій Довбуша, який разом зі своїм загоном діяв на той час у районі Підзахаричів та Розтоки. Печера має невеликі розміри: висота – від 3 до 6 метрів, ширина – 1-1,5 метра, а довжина становить 22 метри. Вхід у печеру є вертикально нахилену тріщину в масивних пісковиках, що робить її мало помітною. До печери прокладено стежку, що виводить до хребта Берізка. Наслідуючи гребнем хребта, дорога приведе до геодезичного знаку, внизу від нього, серед величезних кам'яних брил, знаходиться укриття Довбуша, про що свідчить пам'ятна табличка. Існує легенда, що забираючи у місцевих багатіїв

скарби Довбуш ховав у печерах, не виключено, що тут може бути скарб.

Перший пам'ятник Довбушу При в'їзді до Печеніжина з боку Коломиї у 1971 році було встановлено перший пам'ятник Олексі Довбушу – це погруддя героя з сокиркою в руках, виконане відомим скульптором Валентином Борисенком. Другий пам'ятник Довбушу Новий монумент Олексі Довбушу, зведений перед будівлею Історико-краєзнавчого музею, який носить його ім'я, було урочисто відкрито у селищі Печеніжин зовсім недавно, у День незалежності України 23 серпня 2014 року. Виготовленням його займався відомий скульптор із села Рунгори Олексій Бондаренко – його роботи зберігаються у багатьох країнах світу. Відкриття нової пам'ятки стало історичною подією.

Колись у ній проводили свої язичницькі обряди наші предки. А потім тут ховалися партизани.

Сьогодні у цих краях чимало сміливців шукають таємничі скарби Олексі Довбуша. І поки що нікому ще не вдалося їх знайти. Однак побувати тут варто хоч би заради краси місцевої природи.

Яремче та пішохідний маршрут стежка Довбуша

Не менш красиво і поблизу Яремча, де тягнеться інший маршрут – шлях Довбуша. Це стежка, що веде через гору Маковіцу і далі біжить до лісів. Буки, ялівці, ялинки.

Ідеально чисте повітря та приголомшливі пейзажі. А ще загадка, яка живе скрізь, де йдеться про Олексу Довбуша – його скарби. Місцеві жителі вірять, що золото розбійника заховано саме тут.

Але знайти його не під силу нікому, бо скарби начебто зачаровані. Що чекає на того, хто знайде награвовані статки шляхтичів, магнатів?

Чи справді існує золото Довбуша? Все це ми спробуємо дізнатися під час подорожі.

Бубнище та Скелі Довбуша

Зрештою, ми побуваємо в унікальному скельно-печерному комплексі – кам'яному лабіринті, відомому як «Скелі Довбуша».

Тут теж свого часу ховалися та планували свої наступні засідки повстанці на чолі з Олексієм.

"Скелі Довбуша" розташовані на висоті 668 м над рівнем моря. Це каміння, яке тягнеться майже на 1 км. Ширина лабіринту – близько 200 метрів.

Скелі Довбуша вражають навіть досвідчених мандрівників природною красою, незвичайними формами скель та темними ущелинами.

Експедиція до Скелів Довбуша та фортеці Тустань дозволить доторкнутися до історії, насолодитися чудовими краєвидами та відчутти неймовірну енергію каменю та гір.

Ви відвідаєте одні з наймістичніших об'єктів Карпатського краю, зможете прогулятися таємничими ущелинами, таємними ходами, печерами та стежками, відвідаєте дивовижні місця «сили» і відчуєте себе поза реальним світом.

В програмі:

— Скелі Довбуша є одним із українських «місць сили», які розташовані на кордоні Львівської та Івано-Франківської областей. В оточенні химерних кам'яних велетнів, коли відпочивали на дні древнього моря, яке перетворилося на смарагдовий ліс. Тут можна зустріти «Поцілунок собаки-барабаки», «Валіза Сальвадора Далі», «Зловмисники з космосу», «Веселого Роджера», «Бурчання ягнят» та інші химерні утворення.

Ви дізнаєтесь багато таємниць та легенд, якими оповите старовинне святилище.

Під час подорожі скелями Довбуша не пропустіть можливості задобрити Лісового пана висіченого на хвості Дракона, пролізти крізь ущелину Чистилище шириною лише 22 см (якщо, звичайно, гріхи пропустять), розгадати старовинні та сучасні «петрогліфи», побачити кам'яні ухо чудові краєвиди Карпатських гір з вершини скель.

— Скальний (Печерний) монастир, є унікальним зразком сакрального будівництва X-XIII ст., вражає своєю таємничістю та загадковістю та належить до унікальних археологічних пам'яток України.

— Наскальна місто-фортеця Тустань (IX-XVI століття) – одне з найкрасивіших, наймальовничіших місць в Україні. Серед його шанувальників були Леся Українка, Іван Франко та Іван Вагилевич. Тустань – унікальна пам'ятка історії та архітектури та не має аналогів у світі. До наших днів збереглися потужні скельні утворення, які дають уявлення про розмах і велич фортеці.

Виїзд з Ужгорода о 07:00, Мукачево – 07:45.

Скелі Довбуша та водоспад Кам'янка

Тур з: Сколе Тур до: Сколе – Кам'янка – Бубнище – Труханів

Ця дводенна екскурсія здивує кожного туриста своїми неймовірними місцями, що знаходяться серед відомих гір Карпат. Скелі Довбуша та водоспад Кам'янка – настільки красиві та чарівні місця, що ніхто з тих, хто вирушив у тур, не залишиться байдужим та поїде не лише з гарними враженнями, а й унікальними фотографіями. На вас чекає: водоспад Кам'янка – це дивовижний і прекрасний водоспад із кристально чистою водою; прогулянка навколо Мертвого озера та сірководневих джерел; огляд скель Довбуша – мальовничі скелі прямо посеред лісу, які приваблюють своєю красою та загадковістю; невелика прогулянка заповідником Скелі Довбуша; церква Святого Пантелеймона – це давня унікальна церква, збудована з дерева у 18 столітті; Палац баронів Гройдлі.

Дати туру: на запит.

Протяжність туру: 29 км. Джерело фото: kalipsoua.com. Два напрочуд гарні куточки Карпат чекають на Вас у цьому захоплюючому турі Карпатами за два дні. «Скелі Довбуша» – це група мальовничих і химерних скель, загублена в гущавині лісу. Це не лише ландшафтна пам'ятка природи, а й залишки колись могутнього, стародавнього городища слов'ян. Печери та гроти якого колись облюбували опришки та їх легендарний ватажок Олекси Довбуша. Водоспад «Кам'янка» притягує каскадом холодний струмінь та струмочок. І ні кого своєю красою не залишає байдужим.

Програма туру:

День 1 Прибуття групи у Сколе та зустріч з учасниками туру на залізничному вокзалі. Переїзд автобусом до водоспаду Кам'янка. Джерело фото: otduhaem.com.ua. Перехід та огляд темної гладі «Мертвого озера» із сірководневими джерелами. Обід. Продовження походу до "Скал Довбуша". Джерело фото: rapogat.io.com, автор: Володимир Гіль.

День 2. Сніданок. Огляд на легені заповідника “Скелі Довбиша”. Обід. Збір табору перехід до п. Труханів. Переїзд у Сколе до залізничного вокзалу. Огляд старовинної дерев'яної церкви Св. Пантелеймона 18 ст. та палацу баронів Гройдлі 19 ст.

У вартість входить: трансфер Сколе – водоспад Кам'янка та п.Труханів – Сколе; харчування за програмою; забезпечення груповим туристичним спорядженням (намети, казани тощо); послуги інструктора-гіда; страхування від нещасного випадку.

У вартість не входить: проїзд поїздом; прокат особистого туристичного спорядження (рюкзак, спальний мішок, карімат). Більше екскурсій дивіться тут.

Екскурсія: гора Маковиця та тропа Довбуша

Гора Маковиця та стежка Довбуша – екскурсія з Яремче на один день

Похід на гору Маковиця + Скелі Довбуша – екскурсійна програма у гори з Яремче.

Карпати, Яремче, Маковиця.

Тривалість пішого походу на гору Маковиця близько 5 годин.

Складність маршруту: середня, легка.

Гора Маковиця висота 984 м. Місцеві кажуть, що значення Маковиця означає капище. Маковиця є найвищою вершиною на околиці Яремче. Орографічно відноситься до гірського масиву Горгани, на кордоні Яремчанської міської ради та Надвірнянського району Івано-Франківської області.

Хоча гори в Карпатах під назвою Маковиця багато і означають вони "маківка", тобто гора із закругленою вершиною. Гори мають якусь містику і

все більше приваблює туристів, так і гора Маковиця в Яремчі стала улюбленицею. Цей похід підходить для будь-якого віку. Стартуємо у похід від селища Ямна. Вгорі нас чекають чудові панорами Карпатських гір, долина Боярського та довгий хребет Малєв-Яворова.

На півдні в мерехтливій синяві побачимо Кукульський хребет, а на краю горизонту – найвищі вершини Чорногорського хребта.

Навколо Маковиці з трьох боків протікає глибока долина річки Прут, а за нею на заході голий крутий хребет Довбушанки. Вершина Маковиці та її схили покалічені траншеями окопів, виритих ще під час Першої та Другої світових воєн. У цей період тут відбувалися тяжкі битви. Адже історично гора Маковиця і навколишня місцевість відома боями між Австро-Угорськими та царськими військами у Першій світовій війні. На згадку про загиблих на горі встановлено хрест. Під час екскурсії гід обов'язково розповість найвеселіші легенди та байки від місцевих.

Місцеві розповідають, що у цих місцях людину може "вхопити блуд", тобто можна втратити орієнтацію в просторі і довго блукати місцевими лісами. Напевно, саме тому тут поставили дерев'яний хрест та статую Богоматері із двома ангелами.

Хоча гора Маковиця досить невисока (984 метри), з неї можна розглянути панорами мальовничих гірських пейзажів: хребет Явірник, вершини Хом'як, Синяк та Довбушанка. При хорошій сонячній погоді на північному заході видніються Говерла і Петрос. Під час сходження вас зустрінуть зарості ягід, сіножаті та пасовища. Пройдете через стародавній ліс, незважаючи на величезні скелі, де за легендами ховався Олекса Довбуш, а також вийдете на відкриту гірську долину, з якої відкриється краєвид майже на всю територію національного парку.

Тропи Олекси Ловбуша і скали

Також можете пройти стежками оповитого легендами карпатського розбійника Олекси Довбуша. Популярністю серед відвідувачів користується маршрут "Стежка Довбуша". Тут ви потрапляєте у своєрідний музей природи,

де експонатами є дерева, лісові трави, тварини, кам'яні споруди.

Довжина стежки Довбуша – 4 км., Висота над рівнем моря: 570 – 800 р. Правобережжя річки Прут.

Маршрут відкритий з 1902 року та промаркований для туристів. Колір марки: горизонтальні смуги білого кольору, у центрі зелена смуга. Своєрідний музей природи.

Художньо-меморіальний комплекс "Стежка Довбуша".

Заповідне урочище "Дрибка" Ямнянського ПОНДВ у місті Яремче.

Карпатський ватажок опришків – Алекса (Олекса) Довбуш, боровся проти соціального та національного поневолення.

Знаменитий камінь Довбуша. З нього починається стежка, що веде між скелями та виходить на хребет Горган Запрутський.

Камінь Довбуша знаходиться по обидва боки автомобільної траси. Мовчазним велетнем височить він над Прутом, овіяний легендами.

Стежка існує з 1738 року, тоді й діяли побратими Олекси Довбуша.

Побачимо мальовничий краєвид на каньйон Прута та присілок Ямна в оточенні змішаного лісу, де ростуть буково-ялицево-ялинові фітоценози, кущі малини, ожини, чорниці. Ящірки супроводжуватимуть наш шлях. З птахів можна побачити: дятел строкатий, жовна, сойка, кліст сосновий, рябчик.

Стежка обладнана малими архітектурними формами.

Неповторним твором природи тут дивовижні скелі Довбуша, які здавна стали справжньою туристичною Меккою для любителів подорожей. Унікальне нагромадження кам'яних брил ямненського пісковіку, що застиг тут з льодовикового періоду, вражає відвідувачів.

Розповідають, що саме тут заховані скарби Довбуша, але вхід у невидиму печеру вкаже обраній, щирій та безкорисливій людині, колір папороті в ніч на Івана Купала. Так небезпека чекає на того, хто прагне опанувати скарбами нероздільно: він перетвориться на камінь.

Стежка користується популярністю серед туристів. Гордість Карпат – пам'ятник народним месникам та їх легендарному ватажку Олексію Довбушу.

2.1 Перелік екскурсійних тем

У даному розділі, ми розглянемо основні екскурсійні теми щодо розвитку руху опришків під проводом Олекси Довбуша.

1. Екскурсійна тема «Тур до гуцульського краю».

Ми прогуляємося стежками легендарного Олекси Довбуша, відвідаємо серце гуцульського краю – Верховину, побуваємо в найдорожчому гірськолижному курорті на території нашої держави та відчуємо справний адреналін у катанні на джипах! Все це і навіть більше – у триденному турі до Карпат.

Додатково оплачуються вхідні квитки на екскурсійні об'єкти, а саме:

- Скелі Довбуша
- квитки на канатно-крісельний витяг у Буковелі
- Гуцул Ленд
- катання на джипах
- музей ім. Романа Кумлика
- музей Вишиванки
- музей штопора (дегустація + екскурсія)
- гуцульська забава;
- сніданок, вечеря. (При бронюванні туру без харчування);
- послуги професійного екскурсовода
- особисті витрати (сувеніри і т.д.).
- вхідні квитки на різні розваги у Буковелі, розташування та інші деталі цих розваг завжди будуть у керівника групи.

День 1

13:00 – 14:30 – Екскурсія на скелі Довбуша – «Таємничий світ скельного міста» (висота до 30 метрів). Хаотично розташовані групи каменів, де за легендою, ховав своє золото та коштовності Олекса Довбуш. Стежка Довбуша може і не розповість вам усе про ватажка карпатських опришків, проте дасть уявлення про те, де в середині XVIII століття, ймовірно, була схованка

повстанців. До того ж тут просто приємно блукати: лісисті схили, неосяжні валуни, порослі яскраво-зеленим мохом, свіже повітря, насичене запахом хвої, тиша та неймовірні краєвиди.

15:00 Прибуття до місця проживання та поселення до готелю.

15:30 – 18:30 – КАТАННЯ НА ДЖИПАХ: Екскурсійні джип-тури Карпатами неодмінно наповнять драйвом Ваш відпочинок. Після катання на джипах по горах протягом кількох тижнів у Вас залишиться море вражень та емоцій, а ще чимало крутих фото та відео. Відпочинок у комфортабельному готелі, де ввечері зможемо відпочити та зарядитись енергією наступного дня. Вільний час (мангал, альтанка до Ваших послуг). Вечеря (при бронюванні туру з харчуванням).

День 2

08:30 – 09:00 – Прокидаємося та снідаємо (при бронюванні туру з харчуванням) та виїжджаємо на екскурсії!

10:00 – 11:00 – Музей-садиба Галинки Верховинки (Музей Вишиванки) Дуже душевний музей, який започаткувала поетеса Галина Яцентюк. Під час інтерактивної екскурсії вона розповідає про гуцульські традиції, особливо обряд весілля, орнаменталістику гуцульської вишивки, перевдягає туристів у гуцульські костюми. Особливо розчулюють гостей вірші, які щиро декламує господиня з прекрасним творчим псевдонімом Галинка Верховинка.

11:10 – 12:10 – Відвідаємо музей «Романа Кумлика», приватний музей відкритий Романом Кумликом 7 січня 2000 року і розташований у сімейному будинку. Господар збирав матеріали упродовж 30 років. Це предмети побуту, давній гуцульський одяг, знаряддя праці, грошові знаки різних часів та багато цікавого життя гуцулів. Особливою гордістю музею є колекція музичних інструментів. Під час екскурсії ми поринемо у справжню атмосферу свята!

12:20 – 13:30 – . Завітаємо до борошна «Штопора». Музей "Штопора" – Дегустаційний зал – це ідеальне місце для того, щоб розслабитися і насолодитися атмосферою вина, оскільки в музеї зібрано близько 600 різних типів штопорів. Для дегустації буде запропоновано домашнє молоде вино, а

також буде проведено розповідь про історію та види штопорів. Штопори у вигляді тварин, птахів, ключів, зброї, келихів. Різного розміру та кольору.

13:30 – 14:30 – час на обід 15:00 – 17:00 – Щоб повноцінно дізнатися про гуцулів, їх характер, звичаї, кухню запрошуємо Вас відвідати Гуцульську забаву.

Під час забави на Вас чекають:

* страви гуцульської кухні: вуха з білих грибів, банош з бринзою, чай із запашних цілющих карпатських трав, ...

* спів та танці від гуцульської капели "Дрімба";

* майстер-класи з гуцульських танців: гуцулка, решето, голубка;
* гуцульські співачки, коломийки, пісні про Карпати;

* та танці під запальну гуцульську музику.

18:30 – повернення до готелю, вечері (при бронюванні туру з харчуванням).

* Для всіх бажаючих додаткова атракція – варіння в чанах на повільному вогні – найбільше, що подобається учасникам туру. Варку чергують із купанням у прохолодній гірській річці, що протікає поряд. Такий контраст допоможе вам зберігати тонус протягом тижня та подарує незабутні враження від подорожі.

День 3

08:30 – 08:30 – снідаємо. (Під час замовлення туру з харчуванням). 08:40 – Виселення з готелю (з речами).

09:00 – 12:00 – насолоджуємось відпочинком на ГК Буковель! На величезній території туристичного комплексу «Буковель» на Вас чекає низка додаткових розваг:

СПА-ВІДПОЧИНОК: VODA day&nightclub, що знаходиться на березі найбільшого штучного озера в Європі. Взимку "VODA" club працює у форматі SPA. Тут панує атмосфера релаксу, і це чудове місце, де можна розвантажити м'язи.

Зігрійтеся в басейнах та саунах:

- всесезонний теплий басейн: глибина 1,5 м, температура 32-34 °С;
- 4 джакузі просто неба, температура 32-36 °С;
- середземноморська сауна, 55-60 °С, вологість – 55%;
- фінська сауна, 80-110 ° С, 10-15% вологість, виготовлена з канадського кедр; • римська парна, 35-40 ° С, вологість 98-100%;
- соляна печера, 22-24 °С, вологість 50-60%.

Звільнитися від токсинів і солей, що накопичилися, допоможуть професіонали "VODA club". Масажисти підготували для вас 10 видів масажу, включаючи класичний та стоун-масаж, а також пілінг. Ви будете приємно вражені!

Нещодавно на Буковелі відкрився новий парк. Етно-парк «Гуцул Ленд» – це захоплюючі історії про життя та побут горян Українських Карпат: гуцулів, бойків та лемків. Це територія, що об'єднує різні майданчики відпочинку та розваг на території "Буковеля", що знаходиться за Озером Молодості. Однією з основних майданчиків є скансен. Він відрізняється від звичайних музеїв тим, що має інтерактив із гостями – ви можете зайти в середину будинку, якому близько 200 років, сісти на лаву і дивитися, як горить вогонь у печі, спробувати змолоти борошно з пшениці в жоренах, виткати доріжку на справжньому ткацькому верстаті, спостерігати, як готується сир у сироварні і навіть взяти участь у театралізованому дійстві гуцульського весілля. Тут також є територія, на якій розташований контактний зоопарк, де живуть у природних умовах домашні, екзотичні, дикі тварини та птахи, яких будуть у захваті не лише діти, а й дорослі.

РОДЕЛЬБАН «Speed fun» Це нова всепогодна санна траса німецької фірми "Віганд" вперше розташована на території України. Віражі, повороти та стрибки надають особливої гостроти відчуттям. Атракціон дає можливість самостійно керувати швидкістю санчат, які несуть вниз схилом одного або двох пасажирів. Загальна довжина траси атракціону 1500 метрів. Довжина швидкісного спуску 1000 метрів. Санки мають гальмівну систему, яка гарантує

дотримання точно заданої швидкості та дистанції, забезпечуючи при цьому максимально можливу безпеку.

Vike zip: це можливість покататися на велосипеді канатною дорогою, протягнутою через озеро Молодості та насолодитися панорамним видом Карпат! Загальна довжина одного проїзду 560 м. Відчуй смак пригод та божевільного драйву разом із VIKЕ ZIP.

Тролей – це швидкісний спуск на ролику по крутопохилому тросу. Політ на тролєї "Буковель" – це справжня повітряна пригода! За 100 секунд ви зможете пролетіти від вершини гори Буковель до центру курорту – на дах паркінгу №2. Довжина троля "Буковель" складає 1130 метрів із перепадом висоти понад 190 м! Атракціон має 3 лінії, відноситься до десятки найдовших у Європі та є найдовшим в Україні!

«Буковельські гірки» – це абсолютно нова екстремальна розвага для всіх любителів яскравих вражень. Це зиплайн, підвішений на канатах між деревами, з підйомами, спусками та крутими віражами. Загальна довжина "Roller Coaster zipline" становить понад 500 м на висоті до 15 м. Завітавши на "Буковельські гірки", ви отримаєте море крутих і незабутніх емоцій.

13:00 – 15:00 – обідаємо та відвідуємо Яремчанський сувенірний ринок, тут надаємо Вам вільний час (Ви можете придбати цікаві сувеніри, милуватися красою водоспаду «Пробій», відвідати відомий ресторан «Гуцульщина»). На ринку Ви можете придбати різьблений кухоль, теплі в'язані шкарпетки з вовни, глиняний сервіз ручної роботи, традиційну вишиванку або навіть тепле ліжко – все, на що багаті Карпати. Води Прута спускаються вниз із висоти 8 метрів. Більшість карпатських водоспадів можна розглянути лише з річкових долин, а Пробій – з усіх ракурсів. 15:30 – виїзд із м. Яремче. 22:30 – повернення до Рівного (орієнтовно). Час та місце повернення до інших міст уточнимо індивідуально.

2. Похід на Говерлу. Стежка Довбуша. Гора Маковиця. Буковель

Тривалість туру: 5 днів/4 ночі/3 активні дні туру.

Проживання у турі. курортне селище Микуличин, міні-готелі: Розмарін; Ураган; Добродій (2-х, 3-х та 4-х місне розміщення зі зручностями в номері). За одномісне розміщення в номері допала 400-550 грн за тур.

Харчування в турі: дворазове комплексне харчування (3 сніданки та 3 вечері) у місцях проживання.

Оплата за факультативні екскурсії першого дня туру.

Програма туру:

1-й день: 19:00 Збір групи

2-й день: Раннє прибуття групи до місць поселення (с. Микуличин Яремчанського району). Раніше розміщення у номерах. 08:30 Сніданок. 09:30 Зустріч із екскурсиводом.

10:00 Вирушаємо на екскурсію "Туристична Буковель+" (доплата у турі).

3 день: Вільний день або факультативна екскурсія.

08:30 Сніданок. 09:30 Зустріч із екскурсиводом.

Екскурсія дня: "Похід слідами Олекса Довбуша" (доплата в турі).

Рекомендації: в дорогу візьміть пляшечку води, зручний комфортний одяг та закриті взуття. Особисті засоби для харчування, в горах є колиба, де можна смачно пообідати і музей сироварні, де майстер-клас проведуть і дозволять придбати вироби з сиру.

10.00 – 17.00 Час екскурсії.

17:00 – 17:30 Орієнтовне прибуття у місця проживання.

19.00 вечеря. Вільний час

4 день: 08:30 Сніданок.

Вперед до вершини! За здоров'ям та бадьорістю духу вирушає на факультативну екскурсію "Похід на Говерлу" (доплата в турі).

Рекомендації: в дорогу візьміть пляшечку води, зручний комфортний одяг та закриті взуття, дощовик, на базі Заросляк можна взяти в оренду трекінгові палиці.

18.00 Вечеря та звільнення номерів.

У вартість турпакета входить:

- проїзд комфортабельним автобусом по всьому маршруту.
- проживання у приватному пансіонаті (міні-готель)/садиби/котеджі.
- харчування: 3 сніданки та 3 вечері.
- адміністративний супровід.
- страхування туриста.

У вартість не входить:

- Факультативні екскурсії та вхідні квитки під час екскурсії:

1. Екскурсія "Туристична Буковель+"
2. Екскурсія "Похід слідами Олекса Довбуша"
3. Екскурсія: "Похід на вершину Говерли."

Додатково у Буковелі:

Політ на тролей "Буковель";

Тролейна переправа;

Тролейна переправа + Маятник;

Новий атракціон – родельбан "Speed Fun";

Зіплайн "Буковельські гірки" Загальна довжина "Roller Coaster zipline" складає понад 500 м на висоті до 15 м.

Харчування не включені в тур/обід;

Особисті кошти

Екскурсія першого дня: "Туристична Буковель +"

Поринемо у світ відомого гірськолижного курорту Буковель. Дізнаємося історію його виникнення, прокотимося на підйомнику, насолодимось запаморочливими пейзажами з оглядового майданчика, бажаючи можуть відвідати колиби, що знаходяться на горі. Любителі екстриму пропонуємо скористатися новими атракціонами такі як: Політ на тролей "Буковель", Зіплайн "Буковельські гірки", родільбан "Speed Fun".

Тролей – це швидкісний спуск на ролику по крутопохилому тросу. Повітряна пригода за 100 секунд!

Цікавий етнопарк Гуцул Ленд, де розповідають історія гуцульського краю.

Оглядові витяги. Відкривають красу околиці на висоті від 1115 м-код на верхній станції.

Новий атракціон – родільбан "Speed Fun" санна траса в 1500 метрів яка додасть гострих відчуттів та адреналіну.

Сувенірний ринок, озеро Молодості, аква-зона Voda та інші розважальні зони цілий рік.

Екскурсія в 2-й день: "Похід слідами Олекса Довбуша та гора Маковиця" (за бажанням).

Зустріч із екскурсоводом. Вирушаємо у захоплюючу подорож, на нас чекає подорож у світ природи Карпат. У цей день ми насолодимось мальовничими картинами природи на стежці Довбуша.

Під час прогулянки дізнаємося багато цікавого про життя та подвиги опришників, їхню історію та побут. А також почуємо історію Українського Робін Гуда. І якщо пощастить, знайдемо скарби Олекси Довбуша.

Здобуємо трофеї на оглядових майданчиках, де чарівні панорами урочищ, схилів гір, ландшафтів.

Чисте повітря, свіжий аромат трав і лісу на висоті 985 метрів над рівнем моря дурманить і розпалює бажання залишитися серед цих лук, долин, гір.

Гора Маковиця – гірський хребет Горгани на кордоні Яремче та Надвірної. Цей похід сподобається і дітям, і дорослим. Море позитивних емоцій від екскурсій гарантоване! Тут же розташувалася приватна сироварня.

Екскурсія на 3-й день: "Похід на Говерлу." (за бажанням).

Найвідоміша та найвища гора України – Говерла.

Пропонуємо зайняти свій вільний день прогулянкою на саму пейзажну гору Карпат – Говерлу.

Піднімаючись до вершини, у Вас буде можливість насолодитися природними картинами Карпатських гір. З вершини, яка знаходиться на висоті 2061 м над рівнем моря, відкриваються запаморочливі краєвиди на Коломию, Снятин, Івано-Франківськ, гори – Піп Іван, Петрос та весь Чорногірський хребет.

*Рекомендації для сходження на Говерлу: із собою потрібно мати – дощовик, пляшку води, бутерброди. Також можна придбати все на базі, після інструктажу Трекінгові палиці – вони допоможуть у дорозі.

Можливо замінити будь-якого дня на екскурсію "Карпатські водоспади":

Маршрут екскурсії: Курорт Бокувель – Яблунецький перевал – Труфанець водоспад – с. Квасі

Гірськолижний курорт Буковель. Прокотимося на підйомнику щоб побачити вершини та краси. Запаморочливий краєвид з оглядового майданчика та фото широти краю.

Яблуницький перевал – один із двох основних перевалів, що з'єднують Закарпаття з Івано-Франківською областю. Також його називають Татарським, оскільки у XIII ст. через нього рухалися до Європи монголо-татарські орди. У давнину це був найважливіший шлях між Галицьким князівством та Угорщиною, потім між Польщею та Трансільванією. Перевал заввишки 931 м проходить через сідловину Яблуницького хребта Східних Карпат. Зараз на Яблуницькому перевалі знаходиться сувенірний базар та оглядовий майданчик.

Труфанецький водоспад. Зможемо побачити його красу, проїжджаючи під час екскурсії між селищем Ясіня та селом Кваси. Труфанець розташований у приустьєвій частині річки Труфанця (права притока Чорної Тиси, басейн Дунаю). Загальна висота водоспаду – 36 м. Складається з численних (більше 5) каскадів. Утворений дома виходу поверхню стійких до ерозії пісковиків. Біля підніжжя водоспаду влаштований оглядовий майданчик-альтанка.

Село Кваси (мінеральні джерела). Один із мінеральних джерел води "Буркут", на честь яких с. Кваси отримало свою назву. "Квасною" водою на Гуцульщині називають мінеральну воду з високим ступенем природного газування. Тільки в Квасах на території України зустрічається подібна вуглекисла миш'яковиста мінеральна вода, що відноситься до типу "Арзні" та "Єсентуки". Цілющі властивості води позитивно впливають на відновлення

опорно-рухового апарату, покращують обмін речовин, виводять із організму радіонукліди та зайві солі.

Проживання у турі:

Проживання туристичної групи в унікальному селищі серед Карпатських гір, курортне село Микуличин Яремчеського району Івано-Франківської області. Після міста Яремче у бік Буковеля вздовж траси розташувалися вже нові двори та комплекси, де чекають на туристів.

Село Микуличин розташоване на території Карпатського національного природного парку, на висоті понад 750 метрів. Одне з курортних селищ з мальовничими краєвидами, річками, схилами гір.

Село розташоване в долині річки Прут та є найдовшим селом на території України. Населення у Микуличині налічується до 5000 чол. Найближчі населені пункти біля нього: Яремче, Буковель (Поляниця), Татарів, Ворохта, Яблуниця. Водночас у селі Микуличин може відпочивати понад 4000 туристів.

Головний прибуток регіону, якраз і є зелений туризм. Тут завжди чекають туриста, і гостинні господарі знають, чим Вас потішити.

Інфраструктура селища: готелі, міні-готелі та приватні котеджі, садиби, вітальні двори та приватні пансіонати – так називають розміщення для туристів у цих курортних місцях. А також церкви, магазини, кафе, супермаркети, ринок, пивоварня, прокат лижного спорядження, сувенірні лавки, сауни. Все потрібне, турист може тут придбати.

Садиби Карпат у Микуличині, де ми розміщуємо у наших туристів, являють собою комфортабельні дерев'яні котеджі або невеликі кам'яні будинки на один – три поверхи із затишними номерами та з Карпатським пейзажем з вікон. Номери поділяються на дві категорії – з санвузлом у номері та на поверсі (2-3 номери).

У номерах є: Односпальні ліжка, Двоспальне ліжко, Диван, Крісло, Холодильник, Шафа, Стіл, Стільці, Особиста тумбочка, Супутникове ТБ, Балкон, Посуд, електрочайник.

Харчування в турі:

Як правило, повноцінний збалансований комплекс на сніданок і вечерю.

Наприклад:

перше блюдо: гарячі борщ, чінахі, грибна карпатська юшка, розсольник гуцульський.

друга страва: гречка з котлетою/відбивною; рис із рибою; макарони з сардельками

на солодке: сирники/млинці, банош ...

напої: узвар з місцевих ягід, карпатський чай, кава.

Справжня Карпатська кухня, стравами якої відпочиваючі можуть насолодитися садибами, вразить навіть найвитонченіших гурманів.

У вартість наших турів на два-три дні вихідних вже входять Сніданки та Вечері, що полегшує ранковий збір на екскурсії.

Якщо ж Ви не поїхали на екскурсії та виріши провести цей день у релаксії самостійність, для Вас із великим задоволенням запропонують підготувати мангал, подадуть дров...

Харчування груп туристів проходять у відведених залах на 20-40 осіб.

На території комплексом облаштовані місця для відпочинку, альтанки та мангали, скориставшись якими, кожен відпочиваючий у садибі проведе незабутній день чи вечір.

Гостинні господарі зроблять ваш відпочинок ще цікавішим, огорнувши Вас колоритом та чарівністю Карпат.

Таким чином, ми розглянули основні пропоновані екскурсійні тури опришківського руху під проводом Олекси Довбуша.

2.2 Перелік лекційних тем.

2.2.1.Олекса Довбуш в очах народу

Видатний ватажок карпатських повстанців-опришків Олекса Довбуш відомий в історії українського народу як відважний і сміливий борець за інтереси пригноблених. Організувавши загін опришків, Олекса Довбуш сім років (1738—1745 рр.) боровся з шляхтою, наводячи смертельний страх на

феодалів Галичини, Закарпаття і Буковини Борець за свободу, захисник інтересів пригноблених мас, Довбуш залишив глибокий слід в народній пам'яті. Він став улюбленцем народу. Його ім'я ще за життя стало символом боротьби проти гнобителів, а слава про нього як народного борця, героя переходила із покоління в покоління.

Довбуша знайшов відображення образотворчому мистецтві закарпатських художників. У Великому Березному славиться своїми творами з коріння дерева народний умілець І.Барія, котрого за майстерність називають «гірським чарівником». Він виконав барельєф Олекса Довбуш»: ватажок, спершись рукою на топірець, стоїть на скелі і задумливо дивиться вдалечінь. Цікава також робота Ужгородського художника М.Поповича «Олекса Довбуш», виконана на дереві. Обробкою народної пісні про Довбуша «О попід гай зелененький» займалося багато композиторів. Найбільш вдало її обробив закарпатський композитор Задор Кость Милославський на основі двох варіантів народних мелодій із закарпатського села Ясіня, яке було головною опорою Олекси Довбуша у 1744-1745 рр..

Отже, Довбуш у народних піснях та оповідях це герой соціального опору української селянської бідноти проти гніту та експлуатації правлячих класів феодальних шляхтичів та багатіїв. Відповідно до народної традиції він ненавидів ворогів народу, боровся проти кривди, забирав у багатих і давав бідним ми бачимо в його особі втілення тих самих властивостей, які є характерними і для інших народних героїв карпатської області, словацького Яношика та силезського Ондрашу.

2.2.2.Стежками Олекси Довбуша (огляд документів та історичних розвідок про опришківського ватажка)

Про останні хвилини життя і смерть Довбуша досі було відомо з двох історичних документів, які збереглися.

Перший документ – це судовий протокол зізнання вбивці, яке той за наказом коронного гетьмана Йосифа Потоцького дав 27 серія 1745 р. перед

станіславським міським судом. З цього зізнання довідуємось, що Олекса Довбуш увечері 23 серпня 1745 р. прибув у Космач до хати Дзвінчука не з особистого почуття і любові до його жінки, як це романтично зобразив народ у своїх піснях і переказах, а для помсти Дзвінчукові, який скривдив батьків його першої дружини і готував убивство самого Довбуша. На порозі хати Довбуш був поранений. Ранком 24 серпня 1745 р. Довбуша знайшли за селом ледве живим, того ж ранку він помер. Тіло Довбуша поклали на віз і показували селянам, потім відвезли у Коломию до міської ратуші.

Другий документ це зізнання соратника Довбуша Василя Баюрака. Через дев'ять років після смерті Олекси Довбуша Баюрак майже повторив розповідь Дзвінчука 1. Баюрак розповів, що ввечері 23 серпня 1745 р. опришки прийшли до хати Дзвінчука, де було поранено їх ватажка; опришки відступили до лісу, залишивши в кущах по дорозі тяжко пораненого Довбуша і забравши з собою його зброю.

З цих двох судових протоколів невідомо, куди поранено Довбуша, куди відхо дили опришки від хати Дзвінчука, як розгорталася подія ранком 24 серпня, що зробила шляхта з тілом Олекси Довбуша. Досліджуючи історію руху опришків, автор цієї замітки знайшов у рукописних фондах Львівської бібліотеки Академії наук УРСР новий матеріал про смерть Олекси Довбуша. В 30-40-х роках XVIII ст., коли діяв Довбуш, маєтками Яблунівського ключа, куди входило м. Яблунів і навколишні гірські села на Коломийщині, володів на пра-вах оренди коронний інстигатор (прокурор) Павло Бень.

Проте і після загибелі Довбуша антифеодальна боротьба західноукраїнських селян не припинилася. На чолі загонів опришків стали соратники Олекси Довбуша Василь Баюрак та Іван Бойчук. Рух опришків продовжувався навіть у XIX ст. і був однією з активних форм селянської боротьби проти феодального гніту.

2.2.3.Постать, оповита легендами (формування образу Олекси Довбуша у народному уявленні)

Складаючи легенди про місця перебування опришків, люди вірили, що згодом із Довбушевих скель та комор. Воскреснуть народні месники й своїми бартками, рушницями знищать ярмо неволі [5, с.282]. Тому існували легенди про заснулих, замкнених в опришківських коморах синів опришків, які чекають слушного часу, аби носкреснути, ожити з кам'яних брил [4, 204]. Недарма ходять перекази, згідно з якими Олекса Довбуш, затикаючи свій топірець у залізний хрест, сказав: "Як котрий знайдеться такий, аби у сім років свого життя зміг би цю бартку витягнути, то буде такий самий у кожному ділі, як я" [4, с.204]. І селяни з сумом констатували: "А тепер другого такого нема" [5, с.311], щоправда, не втрачаючи надії: "Може, ще знайдеться, хто витягне бартку!" [4, с.204].

Якось Олекса Довбуш у Карпатських печерах нібито зустрів єврейського пустельника – засновника хасидизму Ізраеля Бааль Шем Това. Вони цікаво поговорили та розійшлися, задоволені один одним.

Про загибель Довбуша ходить чимало оповідей та легенд. У опришків було прийнято вбивати тяжко поранених побратимів, щоб ті не потрапили в руки ката – розправа була б страшніша за кулю. Спійманих опришків катували, живцем четвертували, а частини тіла розкидали по селах, щоб залякати болісною смертю тих, хто допомагає опришківству.

ВИСНОВКИ

Ідейний задум експозиційного проекту – за допомогою музейних засобів розкрити специфіку розвитку та становлення повстанського руху в Україні з другої половини XVII століття, і закінчуючи характеристикою опришківського руху кінця XVIII століття, його спадщину та відтворення її у музейних колекціях. Експозиція «Рух опришків під проводом Олекси Довбуша» буде побудовано у форматі виставки на базі музею. Для проведення заходу планується використати три зали, перший зал служитиме як сховище для творів видатних історичних творів з даної тематики, другий буде в якості галереї, у якій будуть представлені портрети Олекси Довбуша, а третя кімната буде показувати предмети тогочасного побуту музейними засобами. Екскурсовод буде одягнений в український костюм с Закарпатськими мотивами. Будівля в якій розташовується дана експозиція являє собою архітектурну споруду оснащenu необхідними для демонстрації музейних експонатів обладнанням, зокрема присутня охоронна та протипожежна сигналізація, що забезпечують збереження експонатів і уникнення їх пошкодження та пограбувань.

У більшості сучасних музеїв офіційні сайти розроблені та діють, проте ступінь наповненості контенту різний: представлені послуги, перелік екскурсій, фотозвіти з заходів та інше. Багато музеїв (особливо великих) вже не перший рік освоюють світ віртуальної реальності, перекладаючи на сайти свої колекції. Віртуалізація музейного простору дозволяє здійснювати обмін інформацією між музейним предметом, співробітником та відвідувачами різних соціальних та вікових груп.

Під час розробки програми, введення експозиції “Рух опришків під проводом Олекси Довбуша ” у систему музейної комунікації, було проведено анкетування. Опитуванням було охоплено 20 респондентів, різних за віком, статтю та родом діяльності. Складання опитувального листа почалося з

визначення основних блоків питань: базова інформація респондента (стать, вік, рід занять). Наступний блок питання ставив на меті з'ясувати як часто люди відвідують музей, музеї якого профілю більш популярні та які фактори відіграють роль при виборі музею. Останній блок питання включає в себе питання які стосуються експозиції присвяченій дослідженням руху опришків в колекціях музеїв України.

В основі діяльності сучасного музею лежить музейна комунікація, що реалізується за допомогою науково-фондової, науково-дослідної, експозиційної та екскурсійної роботи. З них особливе місце займають два останні напрямки музейної діяльності, оскільки акт музейної комунікації здійснюється між співробітником музею та його відвідувачем.

Найголовні екскурсійні тури: екскурсія "Туристична Буковель+", екскурсія "Похід слідами Олекса Довбуша" , екскурсія: "Похід на вершину Говерли."

Ще у середині ХІХ століття Довбуша навіть у Карпатах вважали вигадкою та просто героєм народного фольклору. Однак раптом у суді Станіславського повіту хтось розкопав справи сторічної давності, які містять протоколи допитів розбійників-опришків. Ось там і вплигло зовсім конкретне ім'я – Олекса Довбуш. І відразу образ народного героя набув відчутності, а нащадки отримали можливість дізнатися багато абсолютно прозових подробиць.

Про останні хвилини життя і смерть Довбуша досі було відомо з двох історичних документів, які збереглися. Перший документ – це судовий протокол зізнання вбивці, яке той за наказом коронного гетьмана Іосифа Потоцького дав 27 серія 1745 р. перед станіславським міським судом. Другий документ це зізнання соратника Довбуша Василя Баюрака. Через дев'ять років після смерті Олекси Довбуша Баюрак майже повторив розповідь Дзвінчука 1. Баюрак розповів, що ввечері 23 серпня 1745 р. опришки прийшли до хати Дзвінчука, де було поранено їх ватажка; опришки відступили до лісу, залишивши в кущах по дорозі тяжко пораненого Довбуша і забравши з собою

його зброю.

У високохудожніх переказах, легендах, оповіданнях і піснях розповідається, як Довбуш із своїми бойовими побратимами прибув у гірське село Космач на Покутті, де загинув від зрадницького пострілу Стефана Дзвінчука. Місце смерті і прізвище вбивці народ передав вірно, проте час цих подій, причина приходу Довбуша до Космача і точне описання його загибелі можуть дати тільки історичні матеріали.

Своюрідною формою антифеодальної боротьби селянства на західноукраїнських землях стало карпатське опришківство. Рух опришків – цих відважних месників завжди привертав увагу істориків. Безперечно, що найбільший вклад в науку вніс В.В.Грабовецький. У своїх працях «Олекса Довбуш на Закарпатті», «Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI-XIX ст.», «Народний герой Олекса Довбуш» «Олекса Довбуш (1700-1745)» В.В.Грабовецький детально зупинився на проблемі «Опришки і Закарпаття». Найбільшого розмаху опришківський рух набув у першій половині XVIII ст., коли його очолив народний герой Олекса Довбуш, В 30-40-х роках XVIII ст. все Прикарпаття, Закарпаття Буковина падають у вогні опришківства. Відомі імена семи опришків, які були уродженцями даного краю син Серичина з Ясіня, його односельчани Матвій Цюперик, Гриць Мартущуків, Круцяків, Іван з Валені, Рохників з села Будущі, Анатолій з Серби.

У Карпатах є безліч унікальних музеїв, що відображають самобутність горян, красу народних промыслів, устрій життя та місцеві звичаї. Історико-меморіальний музей Олекси Довбуша був відкритий у вересні 1995 р. У 1997 р. цей музей отримав статус державного. До експозиції входять найцікавіші історичні матеріали періоду опришківського руху. Садиба "Тисова" Княздвір була відкрита у 1971 р. В 1980 р. будинок став непридатним для користування. Згодом, музей перенесли до селищного будинку культури, де він зайняв дві кімнати. З 2004 р. музей знаходився в чотирьох кімнатах колишнього будинку побуту селища. Хата-музей Олекси Довбуша у Космачі – це приватна колекція

(близько 500 експонатів) місцевого краєзнавця Михайла Дідишина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Банах В. М. Музейні інновації та інтерактивність у теорії та практиці музейної справи. *Historical and Cultural Studies*. 2016. Т. 3, № 1. С. 1–5.
2. Бжицький В.Опришки. К., 1962. – 340с.
3. Білий М., Грабовецький В. Як Довбуш карав панів: Оповідання та легенди. К., 1960 . – 274с.
4. Бойко-Гагарін А. С. Музейний маркетинг: методичний посібник. Видавництво: «НАККІМ». Київ, 2016. 68 с.
5. Бріцина О. ХХ сторіччя в усній історії українців (нотатки до питання про історизм фольклору). У пошуках власного голосу: усна історія як теорія, метод та джерело. Харків, 2010. С. 135—143.
6. Будівський П. О. Фольклорний і літературний образ народного героя (Олекса Довбуш): проблема історичної та художньої правди : автореф. дис... д-ра філол. наук : 10.01.07 «Фольклористика»; 10.01.01 «Українська література» / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2000. 40 с.
7. Будівський П. Олекса Довбуш в історії, фольклорі та літературі: проблема історичної правди. Київ : Бланк-Сервіс, 1999. 495 с.
8. Вдовиченко Л. Специфіка образу Довбуша в однойменній драмі Гната Хоткевича. *Бахмутський шлях*. 2001. № № 1–2. С. 141–145.
9. Вегеш М. Олекса Довбуш і опришки на Закарпатті. Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції, присвяченої 250-річчю з дня загибелі Олекси Довбуша / ІваноФранківська обл. держ. адміністр., Головне управл.-департамент з гуманітарних питань Івано-Франківської обл. держ. адміністр., Прикарпатський ун-т ім. В.Стефаника, Івано-Франківська обл. організ. Всеукраїнської спілки краєзнавців. Івано-Франківськ, 1997. С.20–21.
10. Вегеш М. Слово про автора. Грабовецький В. Ілюстрована історія Прикарпаття. З найдавніших часів до I половини XVII ст. Т.1. Івано-Франківськ: Вид-во «Нова Зоря», 2002. С.9–14.

11. Висіцька Т. Опришки: легенди і дійсність. Ужгород, 2007.
12. Виставка творів історико-літературно-мистецької спадщини про Олексу Довбуша з колекції доктора історичних наук, професора В.В.Грабовецького. Каталог / Передмова доктора історичних наук, професора М.П.Ковальського. Івано-Франківськ: Облполіграфвидав, 1988. 28 с.
13. Вшанування пам'яті Олекси Довбуша на Прикарпатті. Історикокраєзнавчі дослідження. До 300-річчя народження Олекси Довбуша. Івано-Франківськ, 1999. 46 с.
14. Гжицький В.З. Опришки. 1999. С. 256
15. Горішевський П. Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламної інформаційної діяльності музеїв: навч. посіб. / П. Горішевський, М. Ковалів, В. Мельник, С. Оришко. – Івано-Франківськ: Плай, 2005.
16. Грабовецький В. Іван Франко про карпатських опришків і балканських опришків // Іван Франко і світова культура: Матеріали міжнародн. симпозіуму ЮНЕСКО/Львів, 11-15 вересня. 1986 р./К., 1990. Кн..1 с.442-444.
17. Грабовецький В. Олекса Довбуш (1700–1745) / В. Грабовецький. – Львів, 1994. – 289 с
18. Грабовецький В. Скелі і печери Довбуша. Вікно в історію. // Жовтень 1975. №8. с.154-158.
19. Грабовецький В.В. Ілюстрована історія Прикарпаття. Друге доповнене видання. – Т.І. – Івано-Франківськ: «Нова зоря», 2002. – 344с.
20. Грабовецький В.В. Стежками Олекси Довбуша: Путівник. Івано-Франківськ, 1988.
21. Грабовецький В. Яків Головацький про опришків та їх найвидатнішого ватажка Олексу Довбуша/ Я.Головацький і рух за національне

- відродження і культурне єднання слов'янських народів: Тез. Доп. Тернопільськ. іст. – краєзнавч. конф. Тернопіль, 1989. с.15-16.
22. Данилюк А. «Довбушіана» Володимира Грабовецького. Прикарпатська правда. 1972. 13 січня.
23. Дослідник української історії. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/pdf>.
24. Змієві вали: Укр. легенди та перекази: Для серед. шк. віку/Передм., упорд. і прим. С.В. Машанича; худож. оформл. С.В. Тарасенка. – К.: Веселка, 1992. – 159с.
25. Івано-Франківський державний історико-меморіальний музей Олекси Довбуша: довідник-путівник. Івано-Франківськ, 2010. 260 с.
26. Історичні знання в Західній Україні XVI – XVIII ст. Посібник хрестоматія. Історичні записки Прикарпатської історичної школи. Івано-Франківськ, 2000. 80 с.
27. Квецко О. Історична спадкоємність у збереженні фольклорного танцю етнографічних груп Прикарпаття. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія «Мистецтвознавство». 2017. № 2. С. 44–51
28. Костюк І. Міфологічний герой: походження, призначення, функції. Вісник Львівської національної академії мистецтв. 2012. Вип. 23. С. 376—385.
29. Кузьменко О. Стрілецька пісенність: фольклоризм, фольклоризація, фольклорність. Львів, 2009. 295 с.
30. Кукурак А. Олекса Довбуш – славний ватажок опришків, Коломия, 1990. с.3-19.
31. Кускова С. С., Отземко О. В. Сучасний український музей: новітні практики. 2019. URL: <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/7594/7596>.
32. Лисенко Є.С. Образ Довбуша в творчості Ю.Федьковича. Івано-Франківськ, 1988. с.46-47.

33. Лицар карпатських гір: Нові документи про Олексу Довбуша. Наука і життя. 1964. №9. С. 45-47.
34. Марків Р. Фольклор і література: формидіалогу (ФольклоризмвукраїнськійлітературікінцяXIX – початкуXXстоліття): монографія. Львів: ПАІС, 2013. 292 с.
35. Мельничук А.Ф, Гнат Хоткевич про О.Довбуша: тез. доп. обл. наук.-теорет. конф.).присвяч. 250-річчю від початку антифеодальн. Руху селян-пришків під проводом Олекси Довбуша. Івано-Франківськ, 1988. с.49.
36. Мишанич С. Біля джерел народної прози. Фольклористичні та літературознавчі праці. Донецьк, 2003. Т. 1. С. 288—312.
37. Музеї Карпатського регіону. - Л.: Центр Європи, 2004. - 63 с
38. Музейна комунікація в русі культури участі // Культ чи культура: учасницькі практики в музеях. – Київ: Видавець Чередниченко А.М., 2016. – С. 68-75.
39. Муравський О.І. **ОПРИШКИ** [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2010. - 728 с.
40. Народний герой Олекса Довбуш: Історичний нарис. Львів: Книж. журн. вид., 1957. – 152 с.
41. Нечиталюк М. Тема опришківства в творчості Івана Франка // Іван Франко: ст. і дослідження. Львів, 1952. с.122-123.
42. Олекса Довбуш (1700 – 1745). Львів: Вид-во «Світ», 1994. 271 с.
43. Опришки в творчості Івана Франка: До 100-річчя з дня народження Івана Франка. Ленінська молодь. 1956. 15 серпня.
44. Опришки Олекси Довбуша на Закарпатті. Календар «Просвіти» на 1995 рік / Закарп. крайове тво «Просвіта»; [Упорядн.: ГІ.Федака, Й.Баглай]. - Ужгород: МПП «Гражда», 1995. - С. 155-157.
45. Пархоменко І. Складові формування попиту на культурні івенти України (на прикладі музеїв). Вісник Київського національного університету

- культури і мистецтв. Серія: Менеджмент соціокультурної діяльності. 2019. № 1. С. 134–154.
46. Райфус. Р. Матеріали для вивчення матеріальної культури Бойків. У перекладі Наталії Кляшторної. Львів: Колір ПРО, 2020.
47. Селянський рух на Україні: 1569-1647 рр. Збірник документів і матеріалі, — К.: Наукова думка, 1993, — 534с.
48. Скоп Л. Українське церковне малярство у Галичині: техніка та технологія XV-XVIII ст. Дорогобич: Коло, 2013.
49. Скрипник Г. Етнографічні музеї України. - К.: Наукова думка, 1989.
50. Сокіл В. Українські історико-героїчні перекази: структурно-семантичний та поетичний аспекти. Львів, 2003. 319 с
51. Соць, В.А. та І.І. Мартинчук «Фактори формування традиційного чоловічого костюму гуцулів та долинян.» Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. Т. 1, № 10, 2018, с. 68-71.
52. Стежками Олекси Довбуша. Путівник. Івано-Франківськ, 1988. 16 с.
53. Так виглядав Олекса Довбуш (За описом джерел). Жовтень. 1966. №9. С. 136-138.
54. Тищенко В. Народ про свого героя. Образ Олекси Довбуша в народній творчості. Ужгород, 1959. – 544с.
55. Федькович Ю. Довбуш. Трагедія в п'ять дій. С.3
56. Франко І. Критичні письма о галицькій інтелігенції // Твори: У 20т. К., 1955. Т.1. С.39.
57. Ходили опришки: Збірник / Упорядник Сенько І.М. Ужгород, 1983. – 112с.
58. Хоткевич Г. Довбуш: Іст. Повість першої половини XVIII ст. Львів, 1965. – 216.
59. Шаменков, С. (2023). Опришки-збійники доби Олекси Довбуша: зовнішній вигляд, одяг та зброя. *Стрій*, (4), 41–53.

60. Як Довбуш карав панів: оповідання та легенди. Київ: Дитвидав, 1960. 50 с.

61. Як знайдено топір Олекси Довбуша. Івано-Франківськ, 1997. 12 с.

ДОДАТКИ

Додаток А. Історична довідка

Постать, оповита легендами (формування образу Олекси Довбуша у народному уявленні).

Особливо багаті народнопоетичні перекази про смерть Олекси Довбуша, яку народ убрав у чудовий серпанок романтики. У високохудожніх переказах, легендах, оповіданнях і піснях розповідається, як Довбуш із своїми бойовими побратимами прибув у гірське село Космач на Покутті, де загинув від зрадницького пострілу Стефана Дзвінчука. Місце смерті і прізвище вбивці народ передав вірно, проте час цих подій, причина приходу Довбуша до Космача і точне описання його загибелі можуть дати тільки історичні матеріали.

Соціальна функція Довбуша героя пісень і казок зумовила величезний інтерес народу до месника за знедолені селянські права. Народ любив розповідати і слухати не лише про подвиги улюбленого Довбуша та його розбійників, а також про його особисте життя. Найбільш привабливою рисою була любов Довбуша до Дзвінки, жінці, яка стала причиною його трагічної загибелі, його вірна дружба з деякими гайдамаками, його поведінка щодо ворогів і друзів. Довбуш був твердий і невблаганний до ворогів народу, але водночас виявляв шляхетність і великодушність у тих випадках, коли не було потреби проливати кров. Про це свідчать не лише оповіді, а й історичні джерела. Відомо, як благородно вчинив Довбуш по відношенню до матері польського поета Францішка Карпінського.

Історичні джерела не залишили жодних свідчень цього періоду. Чим займався Довбуш, окрім господарства, невідомо. Легенди ж залучають Олексу до ковальської справи [15, 28]. показуючи його неабиякий хист до цього та богатырську силу, деякі епічні фольклорні зразки підкреслюють, що причиною богатырської сили славного печеніжинця, його безсмертя втручання надприродних сил, допомога язичницьких і християнських богів та старих дідів-чарівників [2, с. 55].

Ставши безсмертним, найсильнішим і невразливим, Олекса вирішив податися в народні месники. Народні перекази по-різному пояснюють мотиви вступу Довбуша в опришки, але соціальні чинники всюди залишаються однаковими. Олекса йде до лісових хлопців, щоб помститися панові за смерть свого брата й захопити його майно, або щоб помститись шляхтичам за кривди односельчан, щоб «розбивати тих панів, що хлопам кривду робили» [5, с.181]. Надзвичайна сміливість, завзятість, організаторські здібності зробили Довбуша ватажком опришків.

Вагоме місце серед легенд і переказів займають твори про і конфронтацію різних верств, очолену Олексою, у яких особливо рельєфно виступають риси характеру героя. Народні месники боролися проти гнобителів своїми методами відбирали в них гроші, майно, худобу, роздавали все те найбіднішим, спалювали маєтки. Знищуючи кривдників, повертаючи селянам награвованс, вони домагалися своєї селянської правди. Саме цим і пояснюється велика кількість епічних творів про боротьбу опришків з багатіями. У більшості перекази про Довбуша Це невеличкі художні замальовки, які зображають окремі епізоди боротьби. Сюжет їх напружений, динамічний. Вони тісно пов'язані з реальним життям. Для більшої достовірності розвиток дії в них пов'язаний не з ним (Кочуба, Довбушева гора" 15, с.172]. "Про багача Геніха і Донбула [5, с. 183] та інші). Специфіка цих зразків полягає в тому, що Довбуш сам безпосередньо організовує й очолює всі бойові операції і в час проведення їх виступає душею загону. Він завжди з'являється в найнебезпечніших місцях, вступає в єдиноборство з панами. Опришки йому лише допомагають, а Олекса завжди виходить переможцем і сам карає ворогів. Усе йому вдається дуже легко, бо немає на світі сили, якій не міг би він протидіяти. Жодний уснопоетичний твір не говорить про поразку опришків, хоч такі факти, звичайно, мали місце.

Про чуйність і доброту Олекси серця говорять різні народні легенди та перекази. Так, зокрема, умираючи, він думав про свій народ: "Посічіть мое серце на шматки і поховайте в різних місцях у Карпатах, бо хочу я бути всюди

зі своїм народом, йому служити й після смерті" [4, с. 10]. У цих творах при змалюванні славетного лицаря використовується гіперболізація. Відважний герой Карпат нагадує героїв билин, дум, казок. Він легко вириває з коренем столітнього дуба і піднімає його над головою, приносить на гору дерево, яке не могли везти дві пари волів. Він звалює на спину велику скелю й несе на вершину гори, залишає там, викарбувавши своє ім'я [4, с. 107]. Олекса виступає проти багатотисячного ворожого війська і здобуває перемогу. Ного ловлять угорці, варять у великому мідному котлі, а він собі спокійно грає на сопілці. Характерною ознакою епічних творів про Довбуша є те, що в них найбільше акцентуються дві ознаки відважного лицаря фізична сила та допомога бідним. Народні легенди та перекази зафіксували останні години життя отамана. Довбуш був поранений Штефаном Дзвінчуком 23 серпня 1745 року. Рана виявилась тяжкою. Олекса вибився із сил [5, с. 275] і залишився в кущах.

Цікавим та загадковим було життя закарпатського Робін Гуда Олекси Довбуша. Досі особисті таємниці найзнаменитішого борця за свободу хвилюють серця туристів. Народився Олекса Довбуш у сім'ї бідних селян. Він мав ще брата Івана, але він був повною протилежністю Олекси. Майбутній ватажок мав надзвичайну фізичну силу, був хоробрий і мав добре серце і розважливий розум. Такий образ дала закарпатському партизану народну творчість. Розповідають про це та унікальні туристичні місця України.

Легенда про його дитинство каже, що до шести років Олекса Довбуш мав проблеми із ногами. Хвороба не давала можливості йому бігати з однолітками та повноцінно насолоджуватися дитинством. Чудове зцілення юнака ніхто пояснити не зміг, і коли він став на ноги, то перевершив однолітків фізичною підготовкою та лідерськими якостями. Надивившись на злидні батьків, серце юного пастуха вимагало справедливості і бунтувало. Якось Олекса Довбуш не витримав і втік у гори, де приєднався до загону повстанців-бунтарів, а згодом став ватажком руху. У народних віршах сказано, що він завжди носив із собою два пістолети, сокиру і курил люльку.

Старовинні легенди Карпат розповідають багато цікавих історій із життя закарпатського Робін Гуда. Одна з них – містична. Розповідається у ній про те, що Олекса Довбуш був мольфаром. Мольфарами в давнину називали гуцулів, які мали надприродні здібності. За легендою, у гаданні та чаклунстві мольфарам допомагали темні сили. Завдяки такому магічному дару, молодий гігант перемагав у поєдинках. Його не брала ні куля, ні шабля. У народі казали, що він уклав угоду з самим дияволом. Амбітний хлопець легко закохав у себе найкрасивіших дівчат. Не минула така доля і заміжніх. Заміжня Марічка палко любила народного героя. Сам Довбуш на той час уже мав свою сім'ю, і шалене кохання не мало кордонів. З легендарних походів закоханий Олекса мчав до своєї коханки.

«Особисте життя Олекси Довбуша стало загадкою. Одна з них розповідає про юного пастуха до Марічки, заради якої Олекса Довбуш скоїв перший злочин, вбивши пана, який ображав кохану. Після цього Довбуш втік у гори і став розбійником та борцем за справедливість. Говорять також, що життя Довбуша закінчилося у дворі коханки Марічки. Її чоловік Стефан Дзвінчук, убив опришківського ватажка зі своєї рушниці. У легенді говориться, що постріл було зроблено срібною кулею. За другою версією – велетня Довбуша вбили найняті шляхтою воїни віком 45 років».

Сьогодні тривають суперечки між прихильниками закарпатського Робін Гуда та його противниками. На вершині крутої гори у Яремчі у схованці знаходяться скарби народного месника, відібрані у знатних панів.

Знайти Довбушевські скарби, закопані у печерських засіках, намагаються знавці давньої історії Закарпаття. Легендарна стежка приведе до загадкової скелі Довбуша.

Скеля Довбуша – нерукотворний шедевр, охоронець давніх таємниць. На місці скелі колись давно було море, з роками воно обтесало скелі, омило вершини та засохло. На згадку про ті часи залишилися скелі у вигляді містичних істот. Згодом на цьому місці було збудовано християнський скит. Пізніше князь Галицький вирішив побудувати тут фортецю, завдання якої було

захищати жителів від монголо-татарських набігів. У вісімнадцятому столітті Олекса Довбуш зі своїми опришками-розбійниками ховалися тут від тогочасної влади. Тепер скелю називають скелею Довбуша. Ще збереглися печери, у яких, кажуть люди, закопані Довбушевські скарби.

Легенди Карпат розповідають багато історій про життя та боротьбу ватажка закарпатських «повстанців». Документально засвідчено, що «резиденцією» Довбуша було закарпатське селище Ясіня. Саме цей куточок Закарпаття захищав бунтаря від суворих зим, деспотичних шляхтичів та угорського війська. Там Олекса Довбуш, переживаючи поразки та перемоги, відпочивав та готувався до нових походів. Відбирав до своїх загонів гідних воїнів. Розробляв свою подальшу стратегію нападів та помсти. Саме там, у секретних схованках, закарпатський отаман зберігав важливі документи. У Галичині, на Закарпатті та Буковині селяни повставали проти польської шляхти, молдавських бояр, угорських феодалів, згодом і проти австрійської адміністрації.

У Карпатах, на Закарпатті, на Буковині і навіть у Румунії існує безліч легенд та просто цікавих історій про закопане в тих чи інших місцях золото Довбуша. Його шукають ентузіасти ще з кінця ХІХ століття, але поки що безуспішно.

Дата загибелі Олекси Довбуша також є символічною – 24 серпня (День незалежності України).

Історична пам'ять про Олексу Довбуша.

Крім існування безлічі народних пісень, для знаменитого гуцульського героя написано десятків романів, поеми, опери, поставлено балет, знято художні фільми. Пам'ять про благородного українського розбійника відображена в багатьох топонімах, таких як "скеля Довбуша", "камінь Довбуша", "печера Довбуша" (є, наприклад, у горі Говерла).

Знову ж таки, згідно з легендою, молодий пастух Олекса змушений був бігти в гори і приєднатися до "чорних хлопців" після того, як просто біля воріт

церкви вбив молодого панича Яблунівського, який нібито чіплявся до його нареченої Марічки.

Олекса Довбуш довгий час працював ковалем, завдяки чому розвинув потужну мускулатуру. Один столітній старець, який у дитинстві бачив Олексу Довбуша, зумів згадати лише його величезне зростання та потужну постать.

Ватажок гірських розбійників завжди носив із собою два пістолети за поясом, бартку (гуцульську сокирку) та довгу рушницю. Завжди курил люльку.

Ночував Олекса Довбуш завжди окремо від своїх хлопців. Не довіряв нікому, можливо, це дозволило уникнути йому безлічі засідок.

Кожного нового претендента опришки піддавали суворим випробуванням. Наприклад, потрібно було пройти по стволу поваленого над прірвою дерева або підкласти руку під сокиру. В останній момент сокира опускалася поруч із пальцями (іноді навіть зачіпаючи нігті), і той, хто відсмикував руку, вважався боягузом і в загін не приймався.

У повстанців був звичай: вони не залишали живими своїх пораних і тяжкохворих. Подібна жорстокість пояснювалася, швидше за все, побоюванням полону, тортур та зради. Одного разу побратим Довбуша важко захворів, і загін вирішив відрубати йому голову. Олекса не дозволив цього робити, він сказав: "Залишіть його, можливо він ще послужить", і хворого розбійника залишили одного в гірській печері із запасом провізії.

Огляд документів

Один із управителів його маєтків Ян Колендовський 7 вересня 1745 р. в листі 3 м. Яблунова до власника маєтку детально описав загибель Довбуша. В цьому листі повніше висвітлюється поранення, останні години життя і смерть народного героя. Подаємо текст донесення Яна Колендовського:

«Ясновельможний милостивий добродію, писано дня 26 серпня з повідомленням про смерть Добошука, якого вбив у Космачі на ім'я Стефан Дзвінчук, до якого-то Дзвінчука добивався до хати; спочатку дрючком виважував двері, а далі підпер їх плечем, і коли вони трохи відхилилися, тоді Дзвінчук вистрілив в його руку».

Після цього поранений Добошук, як тільки відбіг від хати з десять кроків, то упав, і кров почала з нього лятися. З ним було тільки двоє товаришів 2, але ці втекли від нього. Схопившись, він біг за ними через город аж до лісу і на віддалі чотирьох пострілів з лука засів.

Ніч була темна і тому громада боялася йти за ним. Лише на другий день орен дар зібрав громаду і пішли слідом до лісу, де знайшли його там ледве живого в кущах.

При ньому не знайшли жодної зброї, ніяких прикрас, тільки патронташ на ньому з бляхою і позолочену караваку 3, ладанку, два медальйони та плящинку з миром і в коробці проскурна, кусочок срібла, дві срібні голки і вирізьблений спаський руський хрест, дев'ять зерен пшениці у вузлику і пір'я різних птахів. Те все держав у шкіряній калитці. Все це космацький піп з орендарем як забрали, занесли до церкви і вложили хрест в цимборію (ківот).

Цього Добошука взяли леди живого з-під лісу і принесли його до корчми, Там і єврей перев'язав рани і напоїв його, щоб довше тримати його при житті та дещо в нього випитати. Але він вже мало говорив. Спитали його: «Де подів скарби, Олексю?» Він відповів: «У Чорногорі, а саме на Свидовій горі».

Тільки мене про це повідомила громада, я в тій же хвилині прибув до Космача, але вже його не застав живого. Тоді поклали його на віз, повезли у Станіслав до ясновельможного пана гетьмана і так привезли його до Коломиї. Пан ловчий, який був тоді в Заболотові, довідавшись про вбивство того ж Добошука, писав до мене, щоб те тіло залишилось в Коломиї, поки прийде розпорядження ясновельможного пана гетьмана, щоб був четвертований. [Довбуша четвертовано на дванадцять чвертей і розвішано на палях в Кутах, Косові, Криворівні, Космачі, на Лючках, на Микулічині, в Чорнім Потоці, Зеленій, Вербіжі, Коломиї і у Виткові.

Якийсь пан Васильковський, писар ясновельможної милості, викравши від нас в Коломиї того ж Дзвінчука, направив його до ясновельможного пана гетьмана. вихваляючись, що це за його старанням той Дзвінчук убив Добоша.

А це в дійсності так не було, бо пан Васильковський не був у Космачі,

тільки по дорозі зустрів нас і звідси, взявши цього Дзвінчука, привів його до її милості княжни. Цього Дзвінчука ще й досі немає.

Пан Романовський, довідавшись про вбивство Добоша, прислав свою людину, щоб я розвідав серед громади про речі, забрані із скарбниці в Богородчанах. Я ці речі, які перед цим забрав піп до церкви, показав цьому ж панові Жураковському. Він ствердив, що ця пасийка, або каравака, ладанка небіжчика, ку сочки срібла є власністю пана Романовського

Те все віддав я в руки цього ж пана Жураковського. Але пан Романовський пише, що нібито товариство цього Добоша призналось в Угорщині на допитах перед стратою, що ніби цей Добош носив діамантовий хрестик, який забрав із скарбниці в Богородчанах.

Пан війський з цього приводу має підозріння на космацьку громаду. Після того як Добошука було підстрелено і громада прийшла його взяти, біля нього знайшли коновку з молоком, говорячи, що їх ніхто не приносив йому, і він сам не міг приго тувати заздальгідь, бо не знав, що на цьому місці мав загинути. Я скликав бондарів, питаючи, чия б це могла бути коновка, ніхто з них не хотів признатись.

У документі подаються нові деталі про загибель Олекси Довбуша З опублікованих документів відомо, що ввечері 23 серпня Довбуш був поранення Дзвінчуком, рана в руку була дуже тяжкою, бо Довбуш, відійшовши кроків десять від хати, упав. Добираючись до лісу, він вибився з сил і залишився в кущах, де про- лежав у тяжких передсмертних муках усю ніч.

Повідомлення Колендовського про те, що Довбуша зразу ж після поранення по кинули товариші, необгрунтоване, його легко спростувати. По-перше, сам Колендовський не був очевидцем цих подій, він лише передав те, що чув від селян. По-друге, сам вбивця свідчив, що після поранення Довбуш сказав опришкам, «щоби забрали у нього зброю, взяли його з собою пішли у ліс»

В листі є цікава деталь: в кущах, де лежав Довбуш «знайшли коновку з молоком. Очевидно, якийсь житель Космача, що прихильно ставився до

опришків, приніс Довбушу молоко, щоб підтримати його сили.

З листа Колендовського відомо, що Довбуш не помер в куцах, а ранком його взяли з-під лісу і принесли до корчми», де корчмар перев'язав його рану і дав на- питися. Це корчмар зробив для того, щоб, як свідчить документ, продовжити Довбушу життя і допитати його. Але тут, перед корчмою, у присутності космацької громади Олекса Довбуш помер. Це сталося ранком 24 серпня 1745 р.

З документа дізнаємося також про жорстоке знущання шляхти над тілом ва тажка опришків. Досі з матеріалів зізнання Стефана Дзвінчука було відомо, що мерт- вого Довбуша поклали в коломиїській ратуші.

Лист Колендовського свідчить про те, що шляхта, якій не вдалося розправитися з живим Довбушем, вирішила поглумитися над його тілом, яке було порубано на дванадцять частин і розвішано на палях в одинадцяти селах і містах Коломиїського повіту.

Коронний гетьман Потоцький в особистому листі просив власницю Космацького маєтку княжну Теофілю Яблоновську нагородити Дзвінчука. Пани видали йому приві лей, який звільняв вбивцю і його потомків від феодальних повинностей за те, що він знищив та звів з цього світу Олексу Довбушука, проводиря всіх неспокоїв і розру. хів», «заспокоїв перед постійною небезпекою і страхом шляхту покутського краю та повернув і бажану безпеку»

Олекса Довбуш в очах народу

Також Олекса Довбуш проявляв себе справжнім народним месником. Відомий випадок із полковником Злотницьким, який під час кількох каральних операцій дуже жорстоко поведився з гуцулами. Тоді загін Довбуша, подолавши величезну відстань, дістався маєтку Злотницького в Борщові та спалив його. Сам полковник був убитий, а з його будинку опришки не взяли ні копійки.

Ще у середині XIX століття Довбуша навіть у Карпатах вважали вигадкою та просто героєм народного фольклору. Однак раптом у суді

Станіславського повіту хтось розкопав справи сторічної давності, які містять протоколи допитів розбійників-опришків. Ось там і вплигло зовсім конкретне ім'я – Олекса Довбуш. І відразу образ народного героя набув відчутності, а нащадки отримали можливість дізнатися багато абсолютно прозових подробиць. Однак легенди супроводжують буквально кожен сторінку життя ватажка "чорних хлопців".

1700 р. – народився Олекса Довбуш у с. Печеніжин, що біля Коломиї, у родині Василя Довбуша (у документах іноді писали – Добиш, що означало "барабанщик"). Його батько був одним із найбідніших селян села і навіть не мав своєї хати. Він займався тим, що пас овець для інших селян. За деякими даними, батько Олекси сам промишляв розбоєм або просто допомагав місцевим опришкам. Окрім Олекси у Василя ще був молодший син Іван, який цілком передбачувано також став одним із "чорних хлопців".

1738 – з'являються перші документальні свідчення про діяльність загону опришків на чолі з Олексою Довбушем.

1738-1739 рр. – "чорні хлопці" Довбуша стають широко відомими в районі рідного села Печеніжин, а згодом у всьому Яблунівському старостві.

1739 – Олекса посварився зі своїм братом Іваном. Вони колись удвох пішли у гори і завжди трималися разом. Одного разу, навесні 1739 року, повстанці зупинилися в корчмі села Марківки. Під час відпочинку між братами розгорілася суперечка, яка швидко переросла у бійку. Один із рядових повстанців загинув, а Олекса Довбуш отримав поранення. Рідний брат ударив його сокирою по нозі, залишивши його кульгавим на все життя.

Після цього випадки шляхи братів назавжди розійшлися. Олекса залишився у Галицьких землях, а Іван із частиною людей пішов на Лемківщину, де створив свій загін та прославився як сміливий та жорстокий отаман. Після себе він залишив тільки ножа, на якому було написано: "Іван Довбуш, славетний гірський опришок, перед своєю смертю передав цей різак церкви Беняшки".

1741 р. – проти Олекси Довбуша було вперше кинута значних військових сил. Він був змушений відступити на Верховину і якийсь час переховувався на Буковецькій полонині.

1742-1743 р.р. – загін Олекси здійснює набіги всією Коломийщиною, а також на Буковину і навіть Закарпаття. Саме в цей час за його голову оголошується нагорода.

1744 – повстанці захоплюють Богородчанський замок та найбільший видобуток.

1745 – Олекса Довбуш гине. Протягом семи років шляхта намагалася знищити загін месників. За затримання знаменитого розбійника пообіцяли шапку золота та звільнення від повинностей та податків.

Троє заможних селян із села Космач змовились знайти Довбуша. Олекса, дізнавшись про це, вирішив поїхати до Молдови, але спочатку він хотів покарати зрадників. Двох із них було вбито. За іншою версією, з Довбушем були два його близькі товариші – Василь Баюрак (він потім ще 10 років бандитував у горах) та Павло Орфенюк. Довбуш почав ламати двері і був поранений Дзвінчуком із рушниці у плече. Побратими забрали пораненого в ліс, але чомусь покинули, а вранці вже його тіло знайшли місцеві селяни.

Народ довго не вірив у загибель Довбуша. Щоб переконати людей, його тіло возили селами, виставляли до Коломийської ратуші, потім порубали на частини та розвісили на палях у 11 селах та містах Покуття

Рух опришків

Слово опришок налічує три можливі варіанти походження: від слова опріч (рос. «крім»), тобто «окремо, осторонь», що характеризувало чоловіків як незалежних від панів людей; від слова оприск, тобто «скеля, уламок», адже більшість опришків ховалися у високих горах, заплутуючи своїх переслідувачів у безмежних лабіринтах лісів та скель; від слова оприскливий, тобто «нестримний» – іноді напади повстанців на панів були не просто несподіваними, вони були зухвалими і навіть зухвалими.

Своюрідною формою антифеодальної боротьби селянства на західноукраїнських землях стало карпатське опришківство. Рух опришків – цих відважних месників завжди привертав увагу істориків. Безперечно, що найбільший вклад в науку вніс В.В.Грабовецький. У своїх працях «Олекса Довбуш на Закарпатті», «Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI-XIX ст.», «Народний герой Олекса Довбуш» «Олекса Довбуш (1700-1745)» В.В.Грабовецький детально зупинився на проблемі «Опришки і Закарпаття».

Збіднілі селяни, не стерпівши гніту феодалів, тікали в такі місця, де їх ніхто із можновладців не міг зловити. Як правило, стежки їхні пролягли в гори. Тут вони об'єднувалися і робили напади на своїх визискувачів. Такі загони виникли і на території Закарпаття. Центром діяльності опришків Тут стала Мараморошина, зокрема райони Рахова, Тячева і Хуста. Документи свідчать про те, що там активно діяли опришківські загони Варцаби, Д.Ковальчука, Ф.Томащука та ін.

Зв'язки карпатських опришків з населенням Закарпаття встановилися Н 1648-1654 рр. під час походів Богдана Хмельницького. На своєму шляху козаки «Батька Хмільку громили як польську шляхту, так і угорських феодалів. Без сумніву, поява козаків активізувала народні маси на Закарпатті. Краківський воевода 13 грудня 1648 р. повідомляв коронного канцлера, що «тут, над границею, зустрів посла Ракочія, якого відпроваджувало три тисячі козаків до самого Мукачева. Я бачив велику шкоду в мастках і людях, заподіяну шляхті, яка виходила за Бескид з жінками, дітьми і добром.... я бачив всюди людей, які групуються і загалом там збирається велике військо».

В цей час небезпека для феодалів з боку опришків значно зросла. У 1654 р. в закарпатських селах Бистрій, Лютій, Загорбі, Ставному, Ужку. Полянні та інших успішно діяли загони Ф.Фаркаша, П.Варяги, ІСивохопа, які нападали на мастки Другетів. У 1649 р. з Лемківщини до Ужгорода неодноразово пробиралися загони опришків для поповнення запасів зброї. Наприкінці XVII – на початку XVIII ст. на територіях Березького, Мараморошського і

Угочанського комітатів активно діяли повстанські загони на чолі з опришківськими ватажками Іваном Пинтею, Федором Бойком, Іваном Пискливим. Діями повстанців на Ужгородщині керував Іван Беца. На Закарпатті також наводили жах на панство і опришки Івана Шугая (Сюгая). 1 1703 р. із Закарпаття в Східну Галичину прибули сміливці Пит, які брали участь у визвольній війні народних мас Угорщини.

Найбільшого розмаху опришківський рух набув у першій половині XVIII ст., коли його очолив народний герой Олекса Довбуш, В 30-40-х роках XVIII ст. все Прикарпаття, Закарпаття Буковина падають у вогні опришківства. Відомі імена семи опришків, які були уродженцями даного краю син Серичина з Ясіня, його односельчани Матвій Цюперик, Гриць Мартушуків, Круцяків, Іван з Валені, Рохників з села Будущі, Анатолій з Серби. Завдяки творчості В.В.Грабовецького маємо можливість ознайомитися з матеріалами судових процесів, які в свій час були зовсім невідомими для широких кіл читачів. Андрій Пилип'як на суді розповідав, що Довбуш «котрого взяв, а котрий не сподобався йому з тих легінів, вибраковував і відганяв від купи». А.Пилип'яку, коли він вступав до загону Довбуша, наказано було «присягати на стрільбу, що не покине» своїх товаришів.

Базою діяльності опришків були, зрозуміло, Карпатські тори. Для них не існувало ніяких державних кордонів, вони идко могли відірватися від погоні, і, користуючись своїм знанням місцевості сховатись на Закарпатті, Буковині, де на них завжди чекала підтримка інших загонів опришків. В 1744 р. Довбуш прийняв рішення перейти Карпати і зупинитися на Закарпатті. Олекса Довбуш вирішує перейти Карпати і зупинитися на Закарпатті, де угорські війська ще не встигли розгорнути такого широкого наступу, як польська шляхта. Своім новим опорним пунктом він не випадково обирає гори навколо с.Ясіня, адже в цих околицях було чимало знайомих, котрі при необхідності могли надати допомогу зброєю і харчами, налагодити розвідку та поповнити загін новими людьми. Звідси Олекса Довбуш весною і влітку 1744 р. розгортає свої найбільші і найвіддаленіші походи за межі галицької землі». У 1744-1745 рр.

Довбуш повернувся назад на Закарпаття і вже в червні-липні вербував нових опришків. У цей час до закону вступає Василь Баюрак, наступник Довбуша».

Завдяки великій підтримці серед селянства, майстерності конспірації та раптовим атакам опришкам вдалося протидіяти владі протягом досить тривалого часу.

Незважаючи на те, що перші згадки про опришки в Карпатах з'являються вже в 1498 році, пік їхньої активності припадає на 1730-1740 роки, коли на чолі опришків стає Олекса Довбуш.

Опришки грабували панів, магнатів, провладних військових, влаштовували на них засідки на дорогах, ганяли карпатськими лісами, нападали на маєтки і навіть фортеці. Зброю опришки використовували різну: від лука, арбалетів, ножів на початку опору до рушниць, пістолетів і гармат згодом. Однак бойовим символом була бартка – традиційна сокирка з довгим держакком.

Перші письмові свідчення причетності Олекса Довбуш до розбою у Карпатах датовані 1738 роком. Вже тоді він вважався як "голова опришків". "Пішов розбивати панів, що чоловікам несправедливість творили", – говорить народне оповідання.

У 1738-1739 рр. Довбуш діяв навколо Печеніжинського ключа – це загальна назва сіл Молодятин, Марківка, Рунгури, Слобода Рунгурська та Княжвір, які належать до Коломойського району Івано-Франківської області. Згодом опришківство поширилося на все Покуття.

У Довбуша селяни просили захисту: документи повідомляють, що у 1739 році, на його прохання, опришки заступилися за селянина з Малих Лючок. До цього року Олекса нападав на багатіїв зі своїм братом Іваном. Під час сварки з братом сталася бійка – Довбуш отримав від Івана барткою по нозі, після чого окульгав на все життя.

Одяг у Довбуша був простий, звичайний гуцульський. При собі завжди мав два пістолети, які носив засунутими за пояс, бартку та шуру (тобто сокирку та рушницю). Покурював трубку. Серед інших опришків вирізнявся

надзвичайною силою.

Користуючись відсутністю портрета справжнього Довбуша та чутками про його велику силу, народ, який на той час активно сприяв діяльності опришків, малює його «типовим суперменом XVIII століття». Так, Довбуш валив скелі і міг кидати величезні кам'яні брили, щоби перекрити дорогу переслідувачам. А ще міг розписатися на камені... пальцем.

Сам головнокомандувач усієї Польщі Йосип Потоцький був змушений вирушити на Гуцульщину, і стати на чолі війська у 2.5 тисячі людей! До того ж, у горах постійно шнирав загін полковника Пшелуського – ще 150 людей без жодних успіхів ходили карпатськими закутками, щоби упіймати хоч одного довбушевого опришка.

Нерідко польська шляхта домовлялася з угорськими феодалами про ведення спільних бойових дій проти опришків. На початку вересня 1744 р., під тиском угорських військ Олекса Довбуш знов переходить Карпати і робить далекі походи на захід Галицького Прикарпаття. Невідомо тільки, чому Баюрак на суді змовчав про ці походи восени 1744 р., заявивши, що після переходу в Чорногору під натиском угорського війська загін не ходив вже того року на розбій».

На початку зими 1744 р. Довбуш повернувся на Закарпаття. Ватажок у супроводі соратників перейшов у Чорногору і там біля Джери збудував хату-зимівку та оселився з дружиною і групою побратимів-соратників." В.В.Грабовецький наводить переконливі докази підтримки опришків Довбуша місцевим населенням: «Чим же ви в тій добрі через зиму живилися? Хто вам доносив їсти? Чи знав хто з сусідніх сіл про ту хату в ярі?» – запитували Баюрака на суді. Відсилав давніше Довбушук на продаж по умовленій ціні всякі забрані фанти китайки, упряж і таке інше, а відносив ті фанти Речникові його власний вівчар Івонуш Глодіян. Отже, той речник ще тоді не розраховувався з Довбушуком, був йому винен 50 маріяшів.

Довбуша пішов зі своєю компанією до Речникової кошари, брав йому за 50 неоплачених маріяшів 50 овець, загнав їх до имівки, і тут товариші різали

одну вівцю за другою і і живилися тим м'ясом зимою. «Але ми мали й хліб. Довбушук, будиши раз у Ясині зі своїм сестрівцем у своєї жінки, залишив їй гроші на хліб. Вона пішла з тими грошми до Надвірної, накупила муки і пшона, набрала муку на одного коня, а пшоно на другого, і то спровадив Довбушук до нашої хати, і тим ми живилися через цілу зиму».

В.В.Грабовецький справедливо відмічає, що «діяльність Олекси Довбуша на Угорщині й Закарпатті зокрема досі не винчена». Це стосується і останніх походів ватажка опришків. Влітку 1745 р. в червні-липні ватажок перебував у закарпатському с.Ясині.

23 серпня 1745 р. Олекса Довбуш був смертельно поранений. Він звертається до свого найближчого соратника Івана Рахівського, уродженця Закарпаття, і просить Гого:

«Іванку мій, бай Рахівський, Ольми мене по-женськи Ба й віднеси в Черногору, Поховай ня серед бору».

Діяльність Олекси Довбуша високо оцінювали Юрій Федькович, Іван Франко, Гнат Хоткевич, Володимир Гжицький. Великий Каменяр, зокрема, писав: «...Перед ким дрожали смілі і сильні, корились горді? Перед Довбушем! На кого надіялися слабії, бідні і утиснені? На Довбуша! Хто був красою наших і гір, начальником наших легінів? Довбуш!».

Народ не забув свого героя. «Через усе Прикарпаття, писав В.В.Грабовський, над Прутом і Черемошем, над Бистрицею. Рибницею в Черногорі, на Закарпатті в околицях Рахівщини. Ужоцького перевалу і буковинських горах, – скрізь, і до кола, some і вітри залишили на камені чи скелі свої сліди, народ пов'язує їх з іменем Довбуша».

Відомо, що Ю.Федькович, готуючи до друку свою баладу «Довбуш», використав і народну творчість Закарпаття. і і Ще в студентські роки зацікавився фольклором і зібрав чимало пісень про опришків Я.Головацький. Ця його діяльність завершується виданням збірника «Народні пісні Галицької і Угорської Русі», де є чимало пісень про опришків, у тому числі кілька балад про Довбуша. У 1842-1843 рр. Іван Вагилевич опублікував свої спостереження

з подорожі по Галичині й Закарпатті. В угорському журналі «Етнографія» за 1908 р. у п'ятому випуску надруковано статтю Т.Легоцького про Довбуша. Одним із героїв роману В.Гжицького «Довбуш» виступає Іван з Рахова. Драматурги Макаренко і Дубовик написали п'єсу «Олекса Довбуш», в якій показали, як підтримували Довбуша на Закарпатті.

Із смертю Олекси Довбуша опришківський рух не припинився. Його справу продовжили Василь Баюрак та Іван Бойчук. Вони теж не припиняли зв'язки із Закарпаттям. У 1750 р. Баюрак зі своїм загоном напав на орендаря в Нямці на Угорщині й захопив у нього 1300 червінців. Іван Бойчук місцем свого перебування обрав село Ясіня на Закарпатті. Звідти він робив сміливі напади на окремі прикарпатські міста.

Після взяття

На початку ХІХ ст. рух опришків на Закарпатті посилювався. Великі загони їх діяли під керівництвом С.Товта і І.Кокоша в Ужанській долині. Наприкінці 40-х років ХІХ ст. бунтарі, очолювані І. Паляничем, Мараморошині діяли бунтарі, уродженцем с. Іза. «Опришки руйнували панські садиби, палили корчми, знищували документи про кріпосні повинності» писав Історик Ф.Стеблій.

Активно діяли і опришки із загону Івана Волощука та Івана Вередюка. Загін спочатку був невеликий (8 чоловік, а потім 17). Розпочавши свою діяльність весною 1845 р., вони протягом семи тижнів учинили 16 нападів, з них 4 було здійснено в Ясіня. Деякий опришки змушені були опісля час переховуватись, бо знову посилились каральні акції феодалів. О в 70-х роках ХІХ ст. відновив опришківські дії останній ватажок Микола Драгирук, або, як його називали, Бордюк. Його також незабаром спіймали, судили і повісили в 1878 р. Так припинив своє існування рух карпатських опришків. Він зародився на початку ХVІ ст. і наводив жах на панів аж до 70-х років ХІХ ст.

Одним із найбільших успіхів Довбуша можна вважати взяття Богородчанського замку, на той час названого "замком пані каштелянової". Однієї серпневої ночі 1744 року Довбуш атакував замок каштеляна

Подлянського, по дорозі зазирнувши до своєї коханки у с. Ляхівці (Підгір'я).

Довбуш із награбованих тоді грошей відсипав золота одному священникові. Цими коштами місцева громада звела церкву. А в сусідньому селі Саджаві урочище носить назву "Довбушевське", а біля Замкової гори знаходиться "Довбушева криниця".

Головним подвигом Олекси Довбуша, без сумніву, була успішна партизанська війна, яку він вів на чолі невеликого загону проти численних супротивників упродовж щонайменше восьми років – з 1737 по 1745 роки. (Документально підтверджені події). Однак не викликає жодних сумнівів, що він "промишляв" у горах набагато довше.

Загін опришків на чолі з Олексою Довбушем налічував пару десятків відчайдушних хлопців, але вмів створити у ворогів враження того, що їх багато сотень. Партизани долали на добу величезні відстані, причому гірською місцевістю і переважно в нічний час. Вони поширили свою діяльність не лише на Гуцульщину, а й на Львівщину, Закарпаття, Буковину та навіть переважно рівнинну Тернопільщину.

Проти загону Олекси Довбуша змушений був виступити на чолі армії із двох з половиною тисяч солдатів сам коронний гетьман Йосип Потоцький. Однак ця експедиція закінчилася невдачею та не принесла жодної слави ні командиру, ні учасникам. У пошуках опришків Довбуша по горах багато років поспіль нишпорив загін полковника Пшелуського, який налічував 150 шляхтичів, досвідчених мисливців і людей в усіх відношеннях досить досвідчених. Але й їхній легендарний отаман багато разів обводив навколо пальця. За голову Олекси Довбуша обіцяли цілу шапку золотих монет, і багато хто з відчайдушних авантюристів полював на шляхетного розбійника, також серед його побратимів могли знайтися нечисті на руку люди. І ось у таких умовах постійної небезпеки доводилося жити та перемагати знаменитому Олексі Довбушу.

Взимку опришки зазвичай відпочивали, ховаючись у найглухіших куточках Карпат. Часто навіть наймалися у найм до заможних селян чи йшли

працювати простими пастухами. І це при тому, що у кожного члена лісового братства десь в затишному місці було зарито барило з дзвінкою монетою. До речі, з пастухами "чорні хлопці" (як називали опришків у народі) співпрацювали дуже тісно, сам Олекса Довбуш більшу частину життя провів, випасаючи чужі стада. Коли ж із Карпатських гір сходив сніг, партизани бралися за зброю. Щороку вони робили дальні набіги на багаті маєтки. Відомі нальоти опришків Довбуша на Дрогобич, Солотвин, Рогатин, Надвірну

Одним із найбільш вдалих походів Олекси Довбуша став напад на Богородчанський замок у 1744 році. Він багато разів захоплював укріплені садиби дрібних шляхтичів, але справжній кам'яний замок узяв уперше. Місцеві дворяни були впевнені, що такі твердині не по зубах дрібній зграї гірських розбійників, але вони жорстоко помилялися. Люди Довбуша легко захопили замок, і охорона зі справжніх солдатів (а не просто озброєних слуг) їм анітрохи не завадила. Видобуток у Богородчанському замку перевершив усі очікування. Там, окрім грошей економа Шидловського, зберігалися заощадження панів Подлянського, Косанівського та Романівського.

Гроші та всілякі інші скарби не були головною метою Олекси Довбуша. Він досить часто роздавав їх бідним. Так, документально підтверджено (показаннями на суді розбійника Палійчука), що опришки роздали селянам кошти, захоплені шляхетським двором у Воскресинці, а також поділилися золотом, захопленим у вірменських купців, з Кутського Прикарпатського району.

Згідно з легендою, Олекса Довбуш не міг ходити до 6 років.

Особливо багаті пам'ятками про Довбуша Карпати. Тут навіть в велика стрімка гора Довбушанка [5. 301]. На ній, за переказами, часто зимував із своїми товаришами Довбуш, десь на горі були його знамениті печери, комори [4. 216]. А на камені [5 304]. стоїть під горою, часто спочивав Довбуш, коли йшов на що верхів'я збирати нараду опришків. І навіть є скеля та камінь біля села Ямне, на якому Довбуш ніби любив обмірковувати черговий наступ [5. 299] Є Довбушеві печери над Прислопом [5, 304].

Дуже багато народних легенд зберегли свідчення про Довбушеві скарби. Так, у Космачі "з тієї сторони, з котрої сонце сходить між двома буками" [5, 319]. була криниця, під плитами якої Довбуш заховав свої скарби. Характерно, що скарби заховані саме з того боку, де сходить сонце. Чи не є це свідченням того, що народ вірив у сонце волі, яке зійде в майбутньому, і поневолений народ візьме у свої руки закопані скарби? Образ Олекси Довбуша в легендах, переказах яскравий тип народного героя, славного ватажка карпатських опришків на західноукраїнських землях першої половини XVIII ст. У ньому втілені найхарактерніші риси патріота-звитяжця.

Опришками могли стати селяни, які брали за зброю, щоб позбутися утисків чужинців. Вони співпрацювали як невеликі загони в Галицькому Прикарпатті, Буковині та Закарпатті. Перші свідчення про опришки належать до 1498 року.

Опришки могли сформувати загін з кількох десятків людей. З гір, де вони ховалися, опришки робили набіги на маєтки, грабували та спалювали їх разом із документами на землю та селянськими борговими розписками. Загальний молдавсько-польсько-угорський кордон дозволяв повстанцям маневрувати, не трапляючись до рук влади. Найбільшого підйому рух опришків досяг у 1738 – 1759 роках, координуючи свої дії з гайдамацьким рухом. Найвідомішими опришками були Олекса Довбуш, Пинтя Хоробрий, Василь Баюрак та Іван Бойчук.

Опришківство – це ціла епоха в історії Карпатського регіону, що охоплює гірські та підгірські райони Прикарпаття, Буковини та Закарпаття.

Поетеса Марія Влад писала: Ішли лісами мої партизани, Ішли трохи ще двісті років. І це "трохи" розтягується ще на двісті років. Бо першу згадку про народних месників під назвою "партизани" дослідники знайшли в документах за 1498 р. А останнім розбійником Карпат довгий час називали Миколу Драгирука-Бордюка (він же – Дратрук), страченого 1878 року в місті Коломия. Але через багато десятиліть зійшла зірка Миколи Шугая (уродженця села Колочава), який діяв на Закарпатті в 1918 – 1921 роках. Деякі автори

стверджують, що Шугая стратили чехи. Насправді ж чехи ловили, та так і не зловили Миколу Шугая. Його зрадили свої... Але й Шугай не був останнім опришком. Таким має бути визнаний Юрій Клівець – побратим Ілька Липея, вони діяли на Закарпатті у 30-х роках. XX ст. Після загибелі Липея (1935 р.) слід Клівця губиться.

Протягом чотирьох століть йшли опришки стежками та нетрів Карпат, несучи з собою помсту за сльози та злидні народу польській шляхті, румунським боярам, угорським баронам, часом – українським господарям. Об'єднуючись у невеликі загони, повстанці вели збройну боротьбу проти всіляких лихварів, орендарів, мандаторів, графів, які відібрали у хліборобів поля, пастухи – пасовища, мисливці – ліси зі звіром, а натомість принесли їм ярмо панщини.

Кріпацтво для мужика, – писав Іван Франко, – означало настання несправедливості, темряву, здичавіння і втрату почуття людської гідності. Перетворивши вільних селян на "підданих", "дворишних", "робітних", "ланників" і "данників", пихати вельможі жили в розкоші та розпусті. Було й так, що один магнатський рід володів 25 – 30 селами та містами. Власність на землю – головний засіб виробництва – визначала відносини між соціальними групами суспільства, ділила людей на багатих та бідних, експлуататорів та пригноблених. Селянське господарство мало відпрацювати пану задарма від 52 до 208 днів щорічно, або від 15 до 55 відсотків робочого часу. За найменшу непокірність – батоги, буки. У скаргах селян часів панщини часто зустрічаємо таку характеристику їх "благодійників": у ніщо нас звертають, "надають образи", "надають загрози", "саджають", "палицями б'ють", "кровоточать".

Панщанники різними способами боролися за свої економічні та політичні права – бігли від злого пана шукати успіхів в інших краях, посилали ходоків зі скаргами до государя, відмовлялися виконувати панщину, захоплювали поміщицькі ліси та пасовища, палили панські маєтки, а найвідчайдушніші бралися. "Поневолений, побитий, кровоточивий, не знаходячи ніде ні полегшення, ні справедливості, – писав Іван Франко, – біг у

ліси, в гори, приставав до купи таких же відчайдушних, і хоч чув над собою в кожному пориві вітру загрозу смерті, все-таки радий був хоч під тою загрозою прожити вільно, а особливо ще мститися своїм кривдникам».

Другим злом для селянина була рекрутчина. Несправедливість при наборі рекрутів, тривалість військової служби, муштра, часті війни озлоблювали і лякали волелюбних селянських хлопців, і ті воліли опинитися поза законом, але бути в рідних місцях, ближче до будинку, ніж покійно вмирати на полях битв за імператорів та імператриць. Втікачі від рекрутчини та з армії постійно поповнювали загони народних месників. Очевидно, цим пояснюється те, що опришківський рух у Карпатах зі скасуванням панщини не припинився, повністю не згасає.

Опришківство виникло у специфічних умовах Карпат і було основною формою класової боротьби селянства проти феодального гніту. Бескиди і пасмо Чорних гір (не змішувати з Чорногорією на Балканах і Чорними горами на Кавказі), прикордоння трьох феодальних держав – Речі Посполитої, Молдови та Угорщини (згодом Австро-Угорщини) – давали можливість легко маневрувати, були зручними для ведення партиза. Непроступні вершини, непрохідні пуші, глибока конспірація, співчуття та підтримка селян, тактика раптових ударів забезпечували успіх боротьби народних месників проти феодального гніту.

Поміщики, дворянські (так, часом, і демократичні) історики намагалися витлумачити опришківство як наслідок грубості середньовічної темряви місцевого населення. Публіцист Василь Кельсієв (емісар А. І. Герцена), здійснивши в 1860-х роках подорож Галичиною, стверджував, що опришківство з'явилося... від неробства і зневіри гуцулів.

К. Вуйцицький у своїх роботах 1840-х років іменує народних месників "бандитами", "ненормальними елементами". Польський дворянський історик А. Бельєвський в нарисі "Покуття" (1857) охарактеризував горян як схильних до розбою людей. Панівні класи називали повстанців "порожніми", "лотриками", "товваями", "своєвільними людьми", приписуючи їм

кровожерливість і жорстокість.

Збирателька фольклору К. Лисинецька на початку ХХ століття записала від селянина Михайла Палійчука з Космача таку характеристику розбійнику Оршану: Оршан – уже не те, що Довбуш, що бідним роздавав. Оршан був страшний, що награвував, то брав собі. Різниця між народним месником і грабіжником закріплена в назвах: на одному боці – "розбійник", "борець", "молодець", "бетяр", "гайдук", "Гайдамака", а на другому – "злодій", "розбійник", "Головний". Перших трудовий народ тримав у ореолі слави, інших – проклинав. У документи ж потрапляли переважно зневажливі назви, які давалися народним месникам тими, у чиїх руках були влада, військо, судочинство. В устах трудового люду деякі з цих назв були реабілітовані, набули позитивного значення.

Походження більшості назв легко розшифровується. "Бескидники" – тому що знаходилися в лісових Бескидах. "Списаки" – тому що були озброєні списками ("списами"). "Чорні хлопці" – тому що вони ходили в чорних, виварених у олії, сорочках... За етимологією назви "опришки" немає єдиної думки. С. Лінде в "Словнику польської мови" пов'язує це слово з російським "міцником", що означає "приватна людина". О. Петрушевич шукає його етимологію українською мовою, в словах "оприч" ("крім", "боку") та "Опричного" ("окремий", "відокремлений") – як, повстанці були "ізгоями, які пішли зі своєї батьківщини". Б. Барвінський виводить цю назву від румунського слова "opressor" ("забороняю", "зупиняю"). В. Грабовецький висунув нове твердження: "розбійник" походить від латинського слова "opressor" у сенсі "порушник", "подавлювач, "знищувач" (бар). Слово "розбійник" вкоренилося в мові українського населення Карпат, що не раз повторюється в Коломиї:

“ На високій гірській зародили рижики,
Закохався я в силу і пішов у партизани.
Залишили вівчарики в долині стрижки,
Взяли собі пістоліки і пішли до партизанів. ”

Поміщицько-феодалне правління намагалося припинити народні виступи: уніатські священики з амвонів посилали на голови повстанців прокляття, керуючі маєтків забороняли селянам без дозволу покидати села, недремні пушкари оберігали панські садиби, влаштовували азартну. нелюдськими муками та шибеницями. Але нічого не могли вдіяти. Загинули одні розбійники – ті стежки, якими вони ходили, йшли інші. Вік лицарям гір вкорочували застудні та інфекційні хвороби, рани, зрадницькі кулі, мотузки катів. Більшість народних месників гинули у молодому віці. Але окриляли вони народні маси на десятиліття, а то й на століття – пісні та перекази про тих, хто не слухався пана, лунали під солом'яними дахами, луб'яними дахами хатин, біля вівчарських багать, по роздольних долинах. Кожен, хто займається фольклором, – писав відомий збирач та популяризатор народних скарбів

Володимир Гнатюк у статті "Словацький розбійник Яношик у народній поезії", – має визнати факт великої кількості пісень та прозових переказів про повстанців. Антифеодалний рух опришків, який підривав основи шляхетської Польщі та монархічної Австрії, був частиною антикріпосницької боротьби українського селянства. Про боротьбу опришків було складено багато народних пісень, легенд, сказань.

В роки Першої Світової війни офіційна історіографія змінила ставлення до опришок на краще. Так, професор Харківського університету А.Л.Погодін назвав Олексу Довбуша – останнім карпато-російським вождем повстанців-орешків. У його брошурі "Зарубіжна Русь" (Петроград, 1915) відтворено високий пам'ятний хрест на вершині Довбушевої скелі.

У чотиритомній "Радянській енциклопедії історії України" (1969 – 1972) є короткі статті про ватажків опришківського руху в Карпатах: Баюрака, Бойчука, Бойчука-Кляму, Бордюка та інші. Сотні імен зберегли архівні документи. А ще сотні зберігає народну пам'ять.

Додаток Б. Соціологічне дослідження (анкета і загальний аналіз потенційної музейної аудиторії)

Під час розробки програми, введення експозиції “Рух опришків під проводом Олекси Довбуша ” у систему музейної комунікації, було проведено анкетування. Опитуванням було охоплено 20 респондентів, різних за віком, статтю та родом діяльності.

Складання опитувального листа почалося з визначення основних блоків питань: базова інформація респондента (стать, вік, рід занять). Наступний блок питання ставив на меті з’ясувати як часто люди відвідують музей, музеї якого профілю більш популярні та які фактори відіграють роль при виборі музею. Останній блок питання включає в себе питання які стосуються експозиції присвяченій дослідженням руху опришків в колекціях музеїв України.

Що може залучити Вас до музею? (зі 100%)

- соціальна складова (відоме місце, яке приємно відвідувати з друзями чи родиною), (29%)
- інтелектуальна складова(навчитися новому самостійно чи заохотити дітей до знань), (32%)
- емоційна складова(бажання відчувати минуле на собі, отримати емоційний досвід), (35%)
- духовна складова (бажання відійти від матеріального та поринути у музейні виставки задля збагачення свого духовного стану після життєвої рутини). (4%)

Стать.

- жіноча (61%)
- чоловіча (39%)

Вік

- 0-14 років – діти; (2%)
- 15-24 роки – ранній працездатний вік; (28%)
- 25-54 років – основний працездатний вік; (40%)
- 55-64 років – зрілий працездатний вік; (25%)

- 65 років років і старше – літні люди. (5%)
1. Як часто ви відвідуєте музей?
 - один раз на місяць, (8%)
 - раз на пів року, (32%)
 - раз на рік, (38%)
 - інше...(22%)
 2. З якої метою ви відвідуєте музеї?
 - культурний відпочинок, (16%)
 - з метою освіти(обов'язкова екскурсія), (45%)
 - туризм,(38%)
 - інше...(1%)
 3. Що вам не подобається у музеї?
 - нудні екскурсії, (2 м%)
 - не актуальні виставки, (25%)
 - експозиції, які не змінюються, (25%)
 - інше...(48%)
 4. Який напрям музейних виставок вас цікавить?
 - Історичний,
 - Літературний,
 - Природничий,
 - Мистецькознавчий.
 5. Які теми виставок вам були б цікаві?
 - “Історія опришківства” , (23%)
 - “Життєпис Олекси Довбуша” , (11%)
 - “Гайдамаки” , (21%)
 - “ Богдан Хмельницький”, (35%)
 - “Бескидники” .(10%)
 6. У яких перерахованих міроприємствах ви б прийняли участь?
 - вікторини, (13%)
 - тематичні екскурсії, (26%)

- концерт, (22%)
- науково-популярні лекції,(16%)
- інше...(23%)

7. На які зустрічі ви б завітали з перерахованих?

- факультативи, (13%)
- майстер-класи, (9%)
- дискусійний клуб, (35%)
- презентації книги, (41%)
- інше...(2%)

8. Що може вас зацікавити для відвідання музею?

- реклама, (6%)
- СМІ,(12%)
- віртуальна екскурсія, (33%)
- вебінари, (16%)
- групи у соцмережах, (21%)
- інше...(12%)

Отже, аудиторія за даними анкети розрахована на основний працездатний вік. З одного боку, музеї іноді класифікують і намагаються керувати своєю аудиторією так само, як вони класифікують і керують своїми об'єктами. Зберігаються й спроби пояснити поведінку відвідувачів апріорно властивими людям характеристиками, що зводять аудиторію рівня однорідної маси, і це сприймається як редуccionістський і досить обмежений підхід, що ускладнює реальне розуміння істотних закономірностей споживчої поведінки. З іншого боку, є розуміння того, що відвідувачі музеїв – це люди з індивідуальним життєвим досвідом, які приносять у музеї контекст свого життя і згідно з ним отримують свої індивідуальні переживання та досвід відвідування.